

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie Corona heeft op 24 juni 2026 **de heer Rosenmöller** als getuige gehoord, die werd bijgestaan door de heer Van Asseldonk.

Voorzitter: De Kort
Griffier: Rijkers

Aanwezige leden van de commissie: Huidekooper, De Kort, Lammers, Mutluer en Poortman.

Aanvang 14.00 uur.

De **voorzitter**:

Ik open de vergadering. Het is vandaag woensdag 24 juni 2026.

Ik verzoek de griffier om de heer Rosenmöller en zijn bijstandsverlener naar binnen te leiden.

(De heer Rosenmöller wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Beiden van harte welkom, de heer Rosenmöller in het bijzonder. Dan wil ik nu de pers eerst even de gelegenheid geven voor een kort fotomoment.

(Er worden enkele foto's gemaakt.)

De **voorzitter**:

Corona was een pandemie die begin 2020 leidde tot een wereldwijde crisis. Ook voor de Nederlandse samenleving waren de gevolgen zeer ingrijpend. Het kabinet nam maatregelen die ons troffen in het dagelijks leven. Ook de Tweede Kamer had een belangrijke rol in die besluitvorming. Als parlementaire enquêtecommissie Corona zijn wij ingesteld om met een grondige, breedgedragen terugblik vanuit de Tweede Kamer te komen op die coronaperiode, om te leren voor een eventuele volgende pandemie of langdurige crisis.

Meneer Rosenmöller, u bent als getuige opgeroepen voor deze enquêtecommissie voor een openbaar verhoor. Ten tijde van een deel van de

---

pandemie was u voorzitter van de VO-raad, de onderwijskoepel voor het voortgezet onderwijs. Deze hele week staat in het teken van de scholensluitingen, en de impact op jongeren en kinderen, in uw geval de middelbare scholieren. Daarom bent u opgeroepen.

Dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen de eed af te leggen. Ik verzoek u met de eed te bevestigen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen. Ik verzoek u om te gaan staan.

(In handen van de voorzitter legt de heer Rosenmöller de eed af.)

De **voorzitter**:

Dan staat u nu onder ede. U mag plaatsnemen.

Heeft u voordat we aan dit openbare verhoor gaan beginnen nog vragen aan de commissie?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, dank u wel.

De **voorzitter**:

Oké. Dit verhoor zal worden afgenomen door de collega's Lammers en Poortman. Het kan zijn dat ik nog een enkele aanvullende vraag zal stellen. We hebben veel te vragen, dus laten we beginnen. Voor het eerste onderwerp geef ik graag het woord aan collega Lammers.

Mevrouw **Lammers**:

Dank u wel, voorzitter. Welkom, meneer Rosenmöller. Bij de start van de pandemie bent u ruim zes jaar voorzitter van de VO-raad. De VO-raad is een belangenbehartiger, een sectorontwikkelaar en kwaliteitsbevorderaar voor het voortgezet onderwijs en was tijdens de pandemie ook gesprekspartner van het kabinet. Kunt u ons eens uitleggen voor wiens belangen de raad zich inzette richting de beleidsmakers?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, dat kan ik zeker. Dat zal ik zeker proberen. Kijk, de VO-raad als vereniging heeft eigenlijk een dubbele doelstelling, zoals u zelf eigenlijk ook al zei. Statutair is vastgelegd dat de koepelorganisatie doet aan sectorontwikkeling, dus de ontwikkeling van de kwaliteit van het onderwijs. Dat is één. Aan de andere kant is het een organisatie die de collectieve

---

belangen van de leden – dat zijn de rechtspersonen, de scholen – behartigt. Dus de dubbele doelstelling is eigenlijk de taak van de VO-raad.

Mevrouw **Lammers**:

Waren er naast de scholen nog andere groepen voor wie de VO-raad opkwam?

De heer **Rosenmöller**:

De school bestaat natuurlijk uit stakeholders. Er zijn allerlei mensen in die school. De belangrijkste zijn de leerlingen en de leraren. Dus als je je ten doel stelt om de onderwijsontwikkeling tot een van je taken te beschouwen, dan heb je het natuurlijk over leerlingen, leraren, ouders en ook over de schoolleiding. De leden zijn niet de managers. De leden van de vereniging zijn de rechtspersonen. Dat zijn de scholen.

Mevrouw **Lammers**:

Met wie onderhield u dan contact om eigenlijk al die belangen in kaart te brengen?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, met heel veel. De vertegenwoordigers van de scholen zijn veelal de schoolleiders en de bestuurders. Die representeren de school. Maar je hebt natuurlijk, omdat je die dubbele doelstelling hebt, heel veel contact met leerlingen. Je hebt heel veel contact met vakorganisaties, die natuurlijk weer de belangenbehartigers zijn van de leraren. Je hebt heel veel contact met het ministerie, omdat het ministerie de stelselverantwoordelijke is en verantwoordelijk is voor de regelgeving, waar het onderwijs natuurlijk weer veel mee te maken heeft. Het is in die zin een hele brede taak, met zowel interne als externe stakeholders, waarmee je voortdurend in verbinding bent, omdat je weet dat je, als je de onderwijsontwikkeling tot een centrale doelstelling maakt, dat met elkaar moet doen.

Mevrouw **Lammers**:

Ik hoor u zeggen: contact met leerlingen. Hoe was dat contact vormgegeven?

De heer **Rosenmöller**:

Een van de leukste dingen van het voorzitterschap van de VO-raad is dat ze het allemaal heel leuk vinden als je op school komt. Als ik op school kwam – dat deed ik wekelijks – dan ontmoette ik zowel de schoolleiding als leraren als leerlingen, dus ik stond ook wekelijks in contact met leerlingen.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, door schoolbezoeken, zegt u.

De heer **Rosenmöller**:

Zo is het.

Mevrouw **Lammers**:

Ik hoor u ook zeggen: ik had contact met het ministerie. Kunt u dat concretiseren?

De heer **Rosenmöller**:

Zeker. Wij hadden op allerlei momenten ... Ik weet niet of u nu speciaal doelt op de kwestie vanaf het weekend van, laten we zeggen, 13, 14 en 15 maart 2020. Maar u zei het terecht: ik was al zes jaar voorzitter van de VO-raad toen de pandemie uitbrak. Je hebt dan, omdat je ook belangenbehartiger bent van de collectieve belangen van je leden en je voor die sectorontwikkeling staat ... Dan bemoei je je natuurlijk met regelgeving en met alles wat het departement doet. Dat is de ene keer de directeur Voortgezet Onderwijs, maar dat kan ook de directeur-generaal zijn of dat kan de staatssecretaris of de minister zijn, al naargelang het kabinet besloten heeft dat onder te brengen bij een staatssecretaris of een minister. Het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs zitten meestal in één portefeuille. Dus het is een veelheid aan contacten die je dan hebt om je doel te bereiken. Dat is dus beter onderwijs.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. Ik hoor u zeggen: bemoeien met wetgeving. Hoe deed u dat?

De heer **Rosenmöller**:

Lobbyen. Je vindt ergens iets van. Dus ehm ...

Mevrouw **Lammers**:

Kunt u voorbeelden geven?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, tuurlijk. Ehm ... Als de onderwijsbegroting wordt besproken in de Tweede Kamer of in de aanloop daarnaartoe, dan heb je contact met ofwel het departement ofwel de Tweede Kamer om te kijken of je datgene wat je als VO-raad wil, soms samen met de PO-Raad, gerealiseerd kunt krijgen. Dus ehm ... Er is de wetgeving geweest voor meer ruimte voor vrije scholen, bijvoorbeeld. Daar vind je als vereniging dan iets van. Datgene wat je vindt,

---

probeer je gerealiseerd te krijgen via de politiek, omdat de politiek in dit systeem besluit. Dat is ook goed. Dus zo werkt het op tal van terreinen.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. We komen daar later ook nog weer uitgebreid op terug. Begin maart 2020 blijven de scholen in eerste instantie open, maar wordt er al gesproken over de optie om de scholen te sluiten. Hoe stond de VO-raad tijdens die fase van de pandemie tegenover het idee om het voortgezet onderwijs te sluiten?

De heer **Rosenmöller**:

Daar stonden wij in principe negatief tegenover. De basishouding was eigenlijk steeds tweeledig. We wisten niet precies wat er aan de hand was. Het was de aanloop naar ... Ik zal zo proberen, als u daarin geïnteresseerd bent, om het minutieus te beschrijven. Eerst was er die soort van aanloop in de eerste helft van maart. Maar goed, de eerste persconferenties van de minister-president en de voorzitter van het OMT waren in de week van 8, 9 maart. Toen was daar misschien weleens sprake van, maar voor ons, en daarmee ook voor mij, was vrijdag 13 maart een heel belangrijk moment, omdat er op dat moment informatie kwam over de vraag of het verantwoord was om de scholen open te houden. Wij hadden eigenlijk ... Je moet als je zo'n crisis ziet aankomen ... Er zijn heel veel dingen die je niet weet, maar je zoekt naar een paar ankers. Een van die ankers is dat je weet dat je optimaal en frequent moet communiceren met je achterban. Een ander anker is dat wetenschappelijke adviezen buitengewoon belangrijk zijn. Een derde anker is: de politiek beslist en uiteindelijk kun je invloed uitoefenen op dat besluit, maar in the end ben je een uitvoerder, want je hebt het te doen met de uitvoering van een democratisch genomen besluit. Dat zijn een paar ankers. Dat bracht ons toen, in die tijd, de dagen voor vrijdag 13 maart, maar ook op vrijdag 13 maart, tot de stelling dat het verantwoord was om de scholen open te houden. Kijk, je wilt het onderwijs altijd door laten gaan. Tot het onmogelijke is wellicht niemand gehouden. Op 13 maart – maar daar zult u misschien nog nadere vragen over hebben – na de ministerraad, hadden wij een meeting met minister Slob en de onderwijspolder. Minister Slob heeft daar stevig geïnvesteerd. De vertegenwoordigers van leerlingen, de bonden en ga zo verder waren daar, ook de PO-Raad en de VO-raad. Daar was via de spin die op tafel lag ... Ik zie dat nog helemaal voor me. Jaap van Dissel was voorzitter van het OMT. Hij zei als spreker, verwijzend naar onderzoek onder Chinese jongeren, dat het verantwoord was om de scholen open te houden. Dat was voor ons een bevestiging van het feit dat de

---

scholen open konden blijven. Daarbij was dat anker van "baseer je op wetenschappelijk onderzoek" voor ons belangrijk.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, want ik hoor u inderdaad ook zeggen dat u ook vanuit de scholen deze signalen kreeg, namelijk dat het onderwijs open kon blijven. Klopt dat? Welke signalen kreeg u vanuit de scholen zelf?

De heer **Rosenmöller**:

Wij kregen hele diverse signalen.

Mevrouw **Lammers**:

Zoals?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, scholen open, scholen dicht. Er was vooral onrust. Mensen hadden misschien iets minder een mening en iets meer een gevoel in die dagen. Dat was ook zeer begrijpelijk; dat was zeer begrijpelijk. Misschien even voor de context, want u vraagt wat de signalen waren. Kijk, het voortgezet onderwijs is een sector met een miljoen leerlingen, 100.000 professionals en 1.300 à 1.400 schoolgebouwen. Dat is niet en nooit koekoek één zang. Terug naar uw vraag: wat hoorde je? Wij hoorden zorgen. Wij hoorden heel veel zorgen. Ehm ... En die zaten natuurlijk met name bij leraren. Die zaten voor een deel ook bij ouders, omdat zij natuurlijk heel begrijpelijke vragen hadden. What about mijn kinderen? We weten allemaal – toch even die context van vrijdag de 13de – dat het donderdag de 12de was dat het kabinet besloot dat de maximale groepsgrootte 100 mensen was. In een school lopen er 1.000 rond, ten minste. Dat wil zeggen in een gemiddelde middelbare school. Dus ja, mensen zeiden: 100 is de maximale groepsgrootte op donderdag, wat gebeurt ... Nu waren er natuurlijk ook wel signalen dat jongere mensen veel minder besmettelijk waren door het virus of bevattelijk waren voor het virus dan oudere mensen, maar ook op school lopen oudere mensen rond. Het was zorgen; dat is eigenlijk wat ik het beste kan zeggen over het sentiment en het gevoel. Het was eigenlijk veel meer een gevoel dan een opvatting.

Mevrouw **Lammers**:

Kunt u dan ook eens beschrijven wat u heeft ondernomen om het overkoepelende standpunt dat u net noemde, dat scholen open konden blijven, in te brengen in de besluitvorming? Hoe heeft u dat ingebracht?

De heer **Rosenmöller**:

Daar was die vrijdagmiddag heel belangrijk voor. Dus terug naar dat anker. De wetenschap informeerde ons dat het verantwoord zou zijn om de scholen open te houden. Toen hebben wij als bestuur van de VO-raad ... Mijn collega Hein van Asseldonk, als vicevoorzitter, en ik hebben dat samen gedaan. Hij zit hier als bijstandsverlener achter mij. We hebben met het bestuur van de hele VO-raad toen ook gezegd: het is verantwoord om de scholen open te houden. Dat was vrijdag, vrijdagavond, de positie van ons als vereniging. Dat was het ook zaterdag. Natuurlijk sta je dan ... De telefoon staat roodgloeiend. Er zijn allemaal mensen die zeggen: dat moeten we doen. Er zijn mensen die zeggen: weet je het wel zeker? Er zijn mensen die – nou ja, zoals gezegd – verwijzen naar de zorgen die ik net heb geprobeerd te formuleren. Dat is één.

Twee is dan dat het inmiddels ook bekende congres van de Federatie Medisch Specialisten in de loop van die zaterdag met een bericht naar buiten komt, en zegt: de scholen moeten dicht. Dat was voor ons niet alleen een verrassing, dat was niet alleen een onaangename verrassing, maar het was ook een deuk in de stelling dat wij ons konden baseren op de wetenschap. Want de wetenschap van vrijdag werd eigenlijk tenietgedaan door diezelfde wetenschappers. Dat wil zeggen: het zijn andere mensen, maar diezelfde wetenschap gaf daar zaterdag een andere inkleuring aan. Dat was het kantelmoment voor ons, namelijk om in een situatie waarin het allemaal lastig zou zijn om de scholen open te houden, wij dat desalniettemin zouden doen. Daar waren we voor en daar zouden we ons ook met elkaar voor inzetten op weg naar die maandag. Het kabinet hoefde geen ander besluit te nemen, want het kabinet was ook van mening dat de scholen open konden blijven. Dat was het kantelmoment. Zij hebben daar ... Ik heb later begrepen dat het bestuur van de Federatie Medisch Specialisten zijn excuses heeft aangeboden, maar ik bedoel: allemaal tot je dienst. Zij hebben daar een hele grote verantwoordelijkheid genomen, niet alleen maar omdat dat een kantelmoment werd, maar ook omdat ook expliciet voor het eerst aan die knop schoolsluiting gedraaid kon gaan worden en dat waren we niet van plan. Ik weet zeker dat als dat niet gebeurd was, de scholen op maandag 16 maart open zouden zijn gegaan. Wat er daarna gebeurd zou zijn, weet ik niet, want kijk, iets is niet alleen maar een kantelmoment als 90% of 95% vindt dat je makkelijk de scholen open kunt houden en 5% of 10% niet. Nou ja, het was best ingewikkeld, maar als je je daar met z'n allen voor inzet en je verwijst naar eenduidige wetenschappelijke onderbouwing, dan staan mensen daar gemiddeld genomen echt wel open voor, ondanks het gezegde

---

"varen in de mist" en al die dingen die ook hier allemaal al langsgesproken zijn, en terecht langsgesproken zijn.

Mevrouw **Lammers**:

Wat vond u dan eigenlijk van het besluit dat na dat advies van de FMS ineens het besluit werd genomen om die scholen te sluiten? Want u zegt: wij hebben eigenlijk geadviseerd om ze open te houden.

De heer **Rosenmöller**:

Zeker.

Mevrouw **Lammers**:

Dan komt dat advies.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, en toen ... Sorry, uw vraag?

Mevrouw **Lammers**:

En dan worden op basis van dat advies in één keer die scholen gesloten.

De heer **Rosenmöller**:

Ja nou, ineens ... In een korte tijd. Daar gaat iets aan vooraf, en dat is dat de stemming in de sector in dat weekend gewoon omslaat. Dus daar waar je met de beste bedoelingen en alle stakeholders op basis van wetenschappelijke analyse kunt zeggen "we gaan voor het openhouden van die scholen", krijg je dit bericht: wetenschap verdeeld, grond onder de voeten om de school open te houden weg. En vervolgens hebben wij toen ook gezegd, als VO-raad, als bestuur van de VO-raad: "Nu is er geen houden meer aan. En wil je anarchie voorkomen, wil je regie op het proces houden, dan zit er niets anders op ... " Daar hebben we in dat weekend ook contact over gehad met minister Slob, met minister De Jonge, met de minister-president. "Nu is er niets anders meer mogelijk dan de scholen te sluiten."

Mevrouw **Lammers**:

Dus eigenlijk is na die brief van de FMS de inzet van de VO-raad gewijzigd?

De heer **Rosenmöller**:

Klopt. We zagen toen geen andere keuze meer dan het kabinet te adviseren de scholen te sluiten vanwege de genoemde redenen. Met pijn in het hart.

Mevrouw **Lammers**:

Op 16 maart sluiten dus die scholen. Daarbij speelt ook de discussie of jongeren eigenlijk bijdragen aan de verspreiding van het virus. Dan is al wel duidelijk dat jongeren zelf meestal niet heel erg ziek worden en dat ze eigenlijk ook een beperkte rol spelen bij de verspreiding. Ik ben toch benieuwd wat u toen vond van die argumenten. Misschien is het een herhalende vraag, maar wat vond u precies van die argumenten? Want u zegt: er was eigenlijk geen houden meer aan.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, kijk, met alle respect: wij hadden bij de VO-raad geen verstand van het virus, dus je moet je ergens op baseren. Het tweede is: je wilt onderwijs geven. Wij weten dat onderwijs in fysieke vorm van een betere kwaliteit is dan andere vormen van onderwijs, waar beperkte ervaring mee was. Daar komen we misschien zo nog wel even over te spreken. Wat vonden wij? Het was onvermijdelijk. Het was op dat moment onvermijdelijk dat dat besluit genomen werd. Het is, denk ik, in dat hele proces van, laten we zeggen, ruim twee jaar niet gebeurd dat een kabinet een besluit nam met zo'n vergaande strekking zonder dat daar een advies van het OMT aan ten grondslag lag. Dat was natuurlijk toch dat besluit om op maandag 16 maart 2020 de scholen te sluiten. Wij vonden dat, alles afwegende, een verstandig besluit en dat had natuurlijk niet alleen maar te maken met het feit dat wij op dat moment ook wel enige kennis hadden van het feit dat jonge mensen veel minder bevattelijk waren voor het virus, minder ziek werden en ook minder kans hadden om ziek te worden dan ouderen.

Desalniettemin is het misschien toch goed om aan het begin van dit verhoor ook te zeggen dat er op die scholen natuurlijk ook oudere mensen rondlopen. U heeft in deze op zich interessante onderwijsweek tal van mensen uitgenodigd voor een verhoor. Daar zitten geen mensen bij die belangenbehartiger zijn van leraren, dus misschien is het dan even op mijn pad om hier te accentueren dat daar natuurlijk ook mensen bij zitten die 50, 60 zijn en tegen de pensioengerechtigde leeftijd lopen, en die natuurlijk zorgen hadden, en begrijpelijke zorgen. En dat was natuurlijk ook een rol van degenen die ik mocht vertegenwoordigen, als voorzitter van de VO-raad, namelijk die scholen en die schoolbesturen. Die willen aan de ene kant goed onderwijs geven en de belangen van leerlingen behartigen, maar die willen ook een goed werkgever zijn voor hun personeel. En een goed werkgever zijn voor je personeel in deze periode is in ieder geval ook rekening houden met de gevoelens en sentimenten die daar leven.

Mevrouw **Lammers**:

Dus eigenlijk zegt u: er waren heel veel tegengestelde belangen. Mag ik dat zo zeggen?

De heer **Rosenmöller**:

Zeker, zeker. Die zijn er op twee terreinen, als ik het ... Daar komen we misschien nog over te spreken. De complexiteit is voor een onderwijsinstelling en voor een brancheorganisatie als de onze dat je binnen het onderwijs op het slappe koord loopt, waarbij de belangen van leerlingen en personeel en ouders niet altijd parallel lopen. Vervolgens loop je ook nog op het slappe koord van dat je belangenbehartiger van het onderwijs bent in een volksgezondheids crisis die z'n weerga niet kent, en dat je je goed moet realiseren op welke wijze je op dat moment de belangen van het onderwijs op een zodanige manier behartigt dat het ook bijdraagt aan de oplossing van een volksgezondheids crisis. Dat zijn eigenlijk de twee grote slappe koorden, de dilemma's waar je voortdurend mee te maken hebt.

Mevrouw **Lammers**:

Daar komen we zo meteen ook nog uitgebreider over te spreken. Ik heb dan nog één vraag. Ik hoorde u net zeggen: uiteindelijk ben je uitvoerder van een democratisch genomen besluit. Kunt u eens uitleggen op welke manier u dan uitvoerder bent?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, als het kabinet iets besluit – er was natuurlijk op dat moment wel enige discussie over de frequentie waarmee het parlement dat allemaal kan controleren et cetera, maar dat laat ik even buiten beschouwing – dan heb je dat maar te doen. Kijk, je invloed zit aan de voorkant en niet aan de achterkant. Als je belangenbehartiger bent, dan probeer je naar eer en geweten invloed uit te oefenen op een besluit dat anderen nemen. Op het moment dat dat besluit genomen is, is het volgens die spelregels, maar dan is het eerlijk gezegd ook volgens hoe wij dat als bestuur van de VO-raad hebben ervaren, en dan heb je het maar te doen met dat besluit. Dan kan je wel allemaal piepen en zeuren, maar daar is allemaal niet veel tijd voor, en zeker niet in zo'n crisis. Dan moet je het gewoon uitvoeren en dan moet je ook naar je achterban ervoor staan. Ik heb u iets gezegd over de variëteit van die achterban. Er zijn altijd mensen die het met je eens zijn. Er zijn ook altijd een aantal mensen die het niet met je eens zijn. Mijn ervaring is: als je uitlegt waarom je het doet, dan kun je ook begrip krijgen van de mensen die het niet met je eens zijn. Maar je moet het wel uitleggen.

Mevrouw **Lammers**:

Eigenlijk hoor ik u dus zeggen: voordat het besluit wordt genomen, hebben wij een rol en daarna; daarna is dat als uitvoerder en voordat het besluit wordt genomen, is dat adviserend. Mag ik het zo zeggen?

De heer **Rosenmöller**:

Zeker.

Mevrouw **Lammers**:

Oké.

De heer **Rosenmöller**:

Zeker. Je hebt dus in beide fasen een rol, maar die rol is anders.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, precies. Oké, dat is duidelijk. Dan heb ik voor nu geen vragen meer. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Poortman, heeft u over dit onderwerp nog vragen?

De heer **Poortman**:

Die heb ik niet, dank u wel.

De **voorzitter**:

Ik heb nog één vraag, meneer Rosenmöller. U gaf aan over die publicatie van de Federatie Medisch Specialisten op zaterdag 14 maart 2020, dat u onaangenaam verrast was. Kan ik daaruit opmaken dat het bestuur van de FMS voorafgaand aan de publicatie geen contact met u, dan wel met mevrouw Den Besten, de voorzitter van de PO-Raad, had om daarover te communiceren?

De heer **Rosenmöller**:

Het precieze antwoord is dat ik niet voor mevrouw Den Besten kan spreken, maar dat, als u mij aanspreekt met deze vraag, het antwoord is: dat klopt. Ik ben op dat moment niet in contact geweest met het bestuur of met wie dan ook van de Federatie Medisch Specialisten. Dat kwam als een verrassing en inderdaad als een onaangename verrassing.

De **voorzitter**:

Helder. Dank. Dan kunnen we naar het volgende onderwerp en daarvoor geef ik graag collega Poortman het woord.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. Ook namens mij nog welkom vanmiddag. U zei net, en daarmee eindigde het gesprek met mijn collega, dat de invloed aan de voorkant zit en niet aan de achterkant. Als u dat toepast op de eerste scholensluiting, hoe waardeert u dan die invloed aan de voorkant? Wat was uw inzet?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, dan geef ik een korte samenvatting van wat onze inzet was. De inzet was om de scholen open te houden. Ik heb aangegeven wat het kantelmoment was. Vervolgens was de inzet om de scholen te sluiten, vanwege het feit dat er in onze optiek op dat moment geen houden meer aan was en wij uiteindelijk regie kozen boven anarchie. Je moet je niet voorstellen wat er was gebeurd als het kabinet op zondag 15 maart 2020 niet had besloten om de scholen te sluiten en de leraren zouden hebben besloten: we komen niet meer. Dat zou dan een vorm van anarchie zijn die je in zo'n crisis niet wilt. Die situatie was voor ons zeer denkbaar en dan is het ook voor een schoolleider of voor een bestuurder ... Dan kun je gewoon je werk niet meer doen, uiteindelijk. Het is misschien ietsje onderbelicht, maar kijk, als wij in alles zeggen "het onderwijs gaat door" – ik zal daar zo wellicht nog meer over zeggen – dan weten we ook dat je leraren nodig hebt om onderwijs te geven. Als er zorg is over het feit dat die leraren wellicht niet meer komen, simpelweg omdat het gewoon te gevaarlijk is, dan kiezen wij voor regie boven alles. Dat was eigenlijk onze positie.

De heer **Poortman**:

Dat begrijp ik en de achtergrond waartegen die positie werd ingenomen, wordt me ook helder. Ik bedoelde eigenlijk – ik formuleerde dat misschien niet heel zorgvuldig – wat uw inzet was op het moment dat u tot het inzicht kwam dat de scholen beter dicht zouden kunnen. Hebt u daar aanvullende voorwaarden aan gesteld of aanvullende ideeën op ingebracht? Of was het punt alleen dat de scholen dicht zouden moeten?

De heer **Rosenmöller**:

Nee... O, u bedoelt het zo. Ja, prima. Nee, dat wil zeggen: wat je dan wil is dat er zo veel mogelijk uitzonderingen gemaakt worden, maar dit gebeurde letterlijk allemaal in 24 uur. Dat is allemaal heel snel gegaan. Ehm ... Waar wij toen met name hard op ingezet hebben, met de sector en met iedereen

---

die in de sector werkt, is dat je omschakelt naar plan B, naar onderwijs op afstand.

De heer **Poortman**:

Dat was meteen ... Het werd al snel duidelijk dat dat de oplossing was?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, kijk, er is op dat moment een keuze tussen geen onderwijs en suboptimaal onderwijs. Het geven van onderwijs zit bij ons allemaal, bij al die 100.000 professionals die in de voortgezetonderwijssector werkzaam zijn, in het DNA. Ze willen op een of andere manier door met het onderwijs. Kan het niet fysiek, dan online. Daar was maar zeer beperkte ervaring mee, en bij de ene school meer dan bij de andere, bij de ene leraar meer dan bij de ander. Er was dus een grote mate van diversiteit in kennis en ervaring. Desalniettemin is daar een ongelofelijk sterke leercurve ontstaan, door van elkaar te leren, door met devices onderwijs op afstand te geven. Daar kan ik meer over zeggen, maar dat was – dat is het antwoord op uw vraag – de inzet. De primaire inzet was: hoe kan het onderwijs zo goed mogelijk door in een situatie waarin het kabinet begrijpelijkerwijs moest besluiten om de school te sluiten?

De heer **Poortman**:

Ik wilde het in dit blokje inderdaad ook met u hebben over de inrichting van het afstandsonderwijs. Eén vraag nog vooraf, voordat we daar wat meer op ingaan. Bestonden er toen de scholen dichtgingen ook al zorgen over dat dat ook ten koste kon gaan van iets of van mensen?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Ja, die zorgen waren er zeker. En waarom? Omdat, denk ik, iedereen in het onderwijs heel goed weet: onderwijs is ontmoeting. Dat is het in essentie. Zonder ontmoeting geen optimaal onderwijs. Daar komt nog heel veel bij om het optimaal te maken, maar de essentie van onderwijs is ontmoeting. Iedereen weet dat als je elkaar niet meer kunt ontmoeten, je niet het onderwijs kunt geven dat je wilt geven. Dat kan elke leraar of lerares je vertellen. Dus die zorg was er al gelijk. Je gaat gelijk overschakelen naar wat in het jargon plan B heet.

De heer **Poortman**:

"Suboptimaal onderwijs" noemde u het.

De heer **Rosenmüller**:

Ja, suboptimaal onderwijs.

De heer **Poortman**:

En als het gaat over de ... We gaan het nog hebben over de effecten die deze maatregelen hebben gehad op scholen, op leraren en op leerlingen. Maar als we het nog even praktisch afpellen: waaraan hadden scholen het meest behoefte als het gaat om de inrichting van dit onderwijs op afstand?

De heer **Rosenmüller**:

Ze hebben het meest behoefte aan kennis en ervaring op dat gebied. Ze hebben behoefte aan een infrastructuur die werkt. Ze hebben behoefte aan leerlingen die 's ochtends het scherm aanzetten. Daar hebben ze behoefte aan. Dus zowel de digitale infrastructuur als de kennisinfrastructuur – laat ik het zo maar zeggen – dient op orde te zijn. Wat je in een situatie als deze natuurlijk ook zou willen, is dat er didactische vormen zijn waar leraren op terug kunnen vallen opdat het suboptimale zo optimaal mogelijk is, gegeven de situatie. En dat was natuurlijk allemaal niet zo, want we betraden nieuw terrein. De scholen waren nog nooit gesloten geweest.

De heer **Poortman**:

Dat het suboptimaal was, wordt duidelijk uit uw verhaal. De VO-raad is ook een kwaliteitsbevorderaar. Kwaliteit valt dus ook binnen jullie takenpakket. Hoe hield u zicht op het kwaliteitsaspect van dat afstandsonderwijs?

De heer **Rosenmüller**:

Door daar ledenpeilingen over te organiseren, door veel in contact te staan met je bestuurders en door webinars te organiseren met je leden, die je in staat stellen om op een bepaalde manier interactief, hoe ingewikkeld het allemaal ook was, op afstand je informatie te krijgen. Zo dus. Plus: we wisten, en hoorden ook heel snel, dat lang niet al die leerlingen ... We maakten ons natuurlijk vanaf dag één zorgen over de kansenongelijkheid en het feit dat je thuisonderwijs krijgt, in het beste geval met een laptop. Je hoeft niet lang in dit land rond te lopen om te weten dat niet elke leerling een prachtige zolderkamer heeft waar goede infrastructuur is. Die zijn er zeker, maar er zijn natuurlijk ook leerlingen die in een gezin met drie kinderen rond de keukentafel onderwijs moesten krijgen. Hoe je dat dan organiseert ... Het is volstrekt helder en duidelijk dat dat leidt tot het veelgebruikte begrip "kansenongelijkheid", en dat is ook zo; dat is ook zo. Als je de situatie waarin je kleiner behuist bent en met meerdere kinderen in een beperkte ruimte onderwijs moet ontvangen, afzet tegen de situatie

---

waarin iemand goed materiaal heeft, thuis gesteund wordt en een eigen kamer heeft, is dat een wereld van verschil. Iedereen snapt dat.

De heer **Poortman**:

Die verschillen bestaan tussen leerlingen, maar ik kan me voorstellen dat die verschillen ook tussen scholen bestaan. De populatie op scholen verschilt ook onderling. Hoe zag u dat terug?

De heer **Rosenmöller**:

Nou, dat zagen wij terug. We komen uit een wereld waarin in 2020 geëxperimenteerd werd met digitale vormen van onderwijs. Computers werden op een bepaalde manier benut als lesmiddel. Bij de ene school was dat meer dan bij de andere. Daar was altijd discussie over. Scholen hebben veel vrijheid om het onderwijs vorm te geven op de wijze waarop ze dat zelf willen, allemaal uiteindelijk toewerkend naar hetzelfde centrale examen. Er was tussen scholen dus een grote mate van verschil in ervaring als het gaat om het gebruik van digitale middelen in algemene zin. Er was niet veel verschil op het gebied van afstandsonderwijs, want er waren weinig scholen die afstandsonderwijs gaven. De ervaring met het gebruikmaken van deze materialen was verschillend. Daarmee werd ook gezegd – dat geldt overigens ook voor scholen die er minder ervaring mee hebben – dat er natuurlijk ook een groot verschil was tussen leraren zelf. Dat zei ik net ook al even in een bijzin. De ene leraar is digitaal vaardiger dan de andere leraar. Dat maakt natuurlijk dat het ook gevolgen heeft voor de kwaliteit van dat suboptimale onderwijs.

De heer **Poortman**:

Heeft u ook gemerkt dat sommige scholen extra in de knel kwamen? Denk bijvoorbeeld aan een school die in een wijk staat waar mensen met een wat andere sociaal-economische achtergrond wonen. Kwamen dat soort scholen extra in de knel? Heeft u dat gemerkt?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, die kwamen voor een deel in de knel, omdat leerlingen bijvoorbeeld geen device hadden.

De heer **Poortman**:

Hoe is dat opgelost?

De heer **Rosenmöller**:

Door devices aan te schaffen.

De heer **Poortman**:

Lag die regie bij de scholen of bij de overheid?

De heer **Rosenmöller**:

Goed punt. Dat was allemaal onbekend terrein. Dat is al in maart, en zeker in april, geagendeerd. Het kabinet is daar ook op ingesprongen. De eerste bijdrages van het kabinet kwamen, uit mijn hoofd, in de tweede helft van april. Laat ik het zo zeggen: SIVON, als een soort organisatie van scholen op dit terrein, en het ministerie hebben via eendrachtige samenwerking toen de eerste stap gezet. Later, in december 2020, is er nog een vervolginvestering geweest, mogelijk gemaakt door het kabinet, om uiteindelijk iedereen te voorzien van devices.

De heer **Poortman**:

Ik probeer me even voor te stellen hoe dat ging. Stelde de overheid geld beschikbaar en gingen de scholen vervolgens over tot het aanschaffen ervan?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, zo ging het.

De heer **Poortman**:

En hoe beoordeelt u ...

De heer **Rosenmöller**:

Het collectief van de scholen schafte dat aan met middelen van de Rijksoverheid en distribueerde dat naar de scholen. De scholen gaven het dan natuurlijk weer aan hun leerlingen.

De heer **Poortman**:

Hoe beoordeelt u de rol die de overheid hierin heeft genomen?

De heer **Rosenmöller**:

Door de bank genomen als positief.

De heer **Poortman**:

Er was voldoende regie.

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Kijk, het had allemaal sneller gekund. Het grote punt hier is ... Het is wel een algemeen punt. Devices zijn tot op de dag van vandaag geen leermiddel.

De heer **Poortman**:

Hoe ziet u dat? Wat bedoelt u daarmee?

De heer **Rosenmöller**:

Er is een definitie van wat schoolboeken en leermiddelen zijn. Devices vallen daar niet onder, dus als je devices daaronder brengt, dan betekent dat natuurlijk dat je meer financiële middelen moet vrijmaken om leerlingen te voorzien van de benodigde leermiddelen. Devices staan daarbuiten, tot op de dag van vandaag. En het pleidooi van toen, van kort na de pandemie en tot op de dag van vandaag is: breng nou devices als onlosmakelijk en noodzakelijk leermiddel onder in een wet leermiddelen, zodat het ook de standaard wordt dat leerlingen worden voorzien van een laptop of whatever, maar in ieder geval dat. En dan niet voor de duur van een pandemie, maar breder.

De heer **Poortman**:

Breder. Ja. Even als bijsluiter voor de kijker: "devices" zijn laptops en iPads bijvoorbeeld, als het gaat om zaken die gebruikt worden.

De heer **Rosenmöller**:

Ja.

De heer **Poortman**:

Stel dat die zaken al voor de pandemie bestempeld zouden zijn als leermiddel, zou dan de verantwoordelijkheid van de overheid nog een andere zijn geweest dan die nu was?

De heer **Rosenmöller**:

Als devices een leermiddel zouden zijn en de scholen zouden beschikken over voldoende middelen om die leermiddelen inclusief de devices aangeschaft te hebben, dan was er geen probleem geweest op dat punt met betrekking tot het leveren van onderwijs op afstand, want dan heeft in ieder geval elke leerling een laptop of een iPad of whatever.

De heer **Poortman**:

Helder, net als een schoolboek.

De heer **Rosenmöller**:

Exact. Want ze hebben dan wel de schoolboeken, alleen niet op papier, maar dan hebben ze ook een device, dus een laptop of een iPad, om die boeken te ontvangen. En het is natuurlijk in eerste instantie een verantwoordelijkheid

---

---

van de overheid om dat te regelen. Uiteindelijk zullen de scholen de devices aanschaffen en ter beschikking stellen aan de leerlingen.

De heer **Poortman**:

Dat ten aanzien van materialen. De scholen gaan dicht en er bestaan verschillen – dat is evident – tussen de leerlingpopulaties van scholen. Sommige leerlingen, of eigenlijk hun ouders, wonen of zijn kleinbehuisd. Of leerlingen hebben ouders die hen niet kunnen ondersteunen bij onderwijs. Hoe is daarmee omgegaan bij de eerste scholensluiting?

De heer **Rosenmöller**:

Scholen doen wat ze kunnen en leraren doen wat ze kunnen. Ik heb het vaker gezegd in mijn hoedanigheid als voorzitter van de VO-raad in die periode, maar ik zou ook dit moment graag willen benutten om de sector, de schoolleiders, maar ook de leraren, echt een enorm compliment te geven voor de energie, voor de flexibiliteit en voor alles wat zij toen gedaan hebben om het onderwijs aan iedereen zo goed mogelijk mogelijk te maken. Dat is echt een enorm compliment waard. Er wordt weleens over het onderwijs gezegd dat het beleidsresistent is en dat het allemaal niet zo makkelijk in beweging komt. Nou, als de crisis groot is, dan is de flexibiliteit maximaal, dan is de energie maximaal, dan zie je iedereen z'n onderwijs-DNA aanspreken en dan proberen ze er echt allemaal het beste van te maken. Dat vond ik fascinerend om te zien. Fascinerend. Dat was echt geweldig! Dat laat onverlet dat je natuurlijk ook als leraar of als schoolleider of als mentor of whatever niet op alle momenten toegang kunt krijgen tot gezinnen waar je je zorgen over maakt. Maar waar u naar vraagt, dat gebeurt natuurlijk via de scholen. Dat gebeurt niet via de VO-raad; dat gebeurt via de leden van de VO-raad. Maar goed, wij staan voortdurend met elkaar in contact. We hebben die zorg met elkaar. Je hoeft niet lang rond te lopen in die pandemie om te weten dat al die zorgen die we net puntsgewijs besproken hebben, zich voordoen, en dan probeer je daar zo goed mogelijk rekening mee te houden.

De heer **Poortman**:

Bestond die flexibiliteit die u beschrijft ook eruit, of kreeg die ook de vorm dat voor sommige leerlingen uitzonderingen werden gemaakt, bijvoorbeeld in het volgen van onderwijs, fysiek, of het krijgen van begeleiding, fysiek, of in het krijgen van extra begeleiding?

De heer **Rosenmöller**:

Dat is een ander punt. In die eerste schoolsluiting ... Ehm, de school sloot

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

toen voor iedereen, behalve voor kinderen van ouders met een vitaal beroep. Dat was de uitzonderingscategorie. En heel eerlijk gezegd: dat had niets met die kinderen te maken. Dat had te maken met de ouders van die kinderen.

De heer **Poortman**:

Die werkten in de zorg of als politieagent.

De heer **Rosenmöller**:

Exact. Want dat moest doorgaan. Dat heeft mij ook wel veel geleerd, met terugwerkende kracht, zeg ik er allemaal bij, over het belang dat op dat moment aan die leerlingen werd gegeven.

De heer **Poortman**:

U bedoelt dat dat niet voldoende werd gedaan?

De heer **Rosenmöller**:

Nee. Dat kan je toch wel zeggen. Dat is hier eerlijk gezegd ook wel een paar keer besproken. En ehm ... Dat is ook wel, vind ik zelf, een belangrijk punt, aan twee kanten. Het onderwijs was of werd een vitaal beroep. Wat betekent dat nou eigenlijk? Dat was volstrekt onduidelijk. We komen misschien straks wel nog wel op testen en vaccineren, later in het proces. En twee, ehm ... Kijk, er is geadviseerd door het OMT zoals er geadviseerd is. Maar het was natuurlijk wel heel erg medisch en virologisch en epidemiologisch ingestoken, en de adviezen waren niet wetenschappelijk, maatschappelijk breed geformuleerd. Dus het was een advies van een aantal noodzakelijke wetenschappers, maar wel vrij smal. Er heeft zich nog een kinderarts een beetje ingevocht in de loop van de maand april 2020, zoals we sinds afgelopen maandag weten, of kunnen weten, de heer Illy. Gelukkig maar. Dat was natuurlijk op zich een verbreding, maar wel in een, laten we zeggen, smal vormgegeven setting. Ik zeg dat om het feit dat die uitzondering bij de eerste schoolsluiting voor leerlingen van ouders met een vitaal beroep totaal niet ging om die leerlingen, maar ging om die ouders. Had je nou een uitzondering willen maken voor bredere groepen, dan had je misschien gedacht aan praktijkleerlingen en aan laten we zeggen "kwetsbare leerlingen", die bijvoorbeeld bij de tweede schoolsluiting wel onderdeel van de uitzondering waren. Mijn punt in deze hele discussie is toch ook wel een beetje dat – nogmaals, dat is met de kennis achteraf – je toch breder moet adviseren, je breder moet adviseren. Daar waar in september 2022 het Maatschappelijk Impact Team is ontstaan, zou je eigenlijk willen dat aan het begin van de pandemie een OMT en een MIT samen één adviesorgaan vormen en vervolgens adviseren aan het kabinet over wat de te nemen

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

maatregelen zijn, zodat in ieder geval die bredere advisering en die bredere beschouwing onderdeel zijn, en daarmee ook de positie van jongeren werkelijk afgewogen wordt en in de besluitvorming een nadrukkelijker plek krijgt.

De heer **Poortman**:

U zegt inderdaad, en dat zegt u terecht, denken wij: "met de kennis van nu". Daarvoor zitten we hier ook. De kennis van toen is wat wij reconstrueren en de kennis van nu is wat wij leren van die tijd. Wanneer bekwam dit inzicht u? Was dat al tijdens de crisis of is dat pas achteraf geweest? Of heeft u op enig moment al tijdens die scholensluiting gedacht: dit is wel een vrij smalle opvatting van hoe een virus bestreden is?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, dat inzicht over de smalle advisering ten opzichte van de gewenste brede advisering ontstond al wel tijdens de pandemie. Wij hebben natuurlijk ook meerdere keren wel aangegeven: het is wel heel erg VWS-gedomineerd; waar blijven de andere departementen? Dat eerste klinkt misschien onaardig en dat bedoel ik helemaal niet zo. Ik weet dat minister Slob, met wie ik veel contact had, de blaren op z'n tong gepraat heeft om zo veel mogelijk het belang van het voortgezet onderwijs en het primair onderwijs te behartigen. Wij hadden daar goed contact over. Ik verwijt hem helemaal niets, maar het gaat erom dat dit de les zou moeten zijn uit die periode en dat dat inzicht, dat er breder geadviseerd had moeten worden, had kunnen betekenen, ook in die pandemie, dat onderwijsprofessionals bijvoorbeeld eerder voor vaccinatie in aanmerking waren gekomen dan dat nu het geval was. Echt niet eerder dan de zorg, want dan kom ik weer op dat andere slappe koord: het was een volksgezondheids crisis. Het was heel begrijpelijk dat mensen in de zorgsector primair voor vaccinatie in aanmerking kwamen. Dat was heel begrijpelijk. Maar wat betekent het nou dat je een vitaal beroep bent, maar in de prioritering van de vaccinatie geen enkele rol speelt? Ja, dat is echt een probleem.

De heer **Poortman**:

Helder. We zullen straks de verschillende aspecten die u nu aandraagt nog wat verder uitbouwen. Tot slot op dit punt. We hadden het net over de kwaliteit van onderwijs. Daarbij horen kwaliteitsstandaarden, criteria en ook een curriculum, voor hoe het onderwijs wordt vormgegeven. Heeft de overheid, en dan met name het ministerie van OCW en de betrokken ministers, daarin voldoende regie gepakt tijdens de eerste scholensluiting?

De heer **Rosenmöller**:

Dat was wel ingewikkeld. In de periode van de eerste schoolsluiting kwam natuurlijk ook de discussie over het examen. Dat is een vrij belangrijk onderdeel van ons stelsel. Dat is één. En twee is dat er, reagerend op uw vraag, een soort kwestie ontstond van: waar moeten wij ons nu op richten? Moeten we ons richten op de kernvakken? Dat zijn Nederlands, Engels, wiskunde. Moeten we ons richten op de kern van alle vakken, zal ik maar zeggen, dus op wat je dan misschien centraal examineert of wat in ieder geval behoort tot de corebusiness van het hele brede palet aan vakken dat leerlingen aangeboden krijgen? Moet je je daarop richten? Daar was geen regie op.

De heer **Poortman**:

Had dat anders gekund of was dat niet mogelijk in een crisis van deze omvang?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Nee ...

De heer **Poortman**:

In de stress van het moment?

De heer **Rosenmöller**:

Het is een volgende keer wel mogelijk in een crisis van deze omvang, maar ik denk niet de eerste keer, dus ik verwijt niemand dat dat geen prioriteit had. En ik moet eerlijk zeggen dat als je dat afzet tegen de gemiste kansen in die eerste periode die we kort besproken hebben, ik dat geen prioriteit vind hebben, zal ik maar zeggen. Ik bedoel: er was geen regie op het curriculum. Leraren werden geacht alles te doen. Maar het zijn natuurlijk ook autonome professionals die keuzes kunnen maken, keuzes willen maken en die autonomie ook willen hebben, maar uiteindelijk vroeg of laat ... In dit geval ging het centraal examen niet door. Ik weet niet of we daar nog over komen te spreken, maar in ieder geval ... Ehm ... Zij hebben wel alles gedaan om de eindexamenleerlingen in die korte periode dát onderwijsaanbod te geven wat het curriculum in z'n totaliteit dekt.

De heer **Poortman**:

Daar gaat mijn collega bij het volgende onderwerp met u op verder. Dan kan ik wat dit betreft afronden en dank ik u voor uw antwoorden.

De **voorzitter**:

Collega Lammers, heeft u op dit onderwerp nog aanvullende vragen?

Mevrouw **Lammers**:

Nee, op dit onderwerp niet.

De **voorzitter**:

Dan kunt u direct door naar het volgende onderwerp.

Mevrouw **Lammers**:

Dank u wel, voorzitter. U had het net al even over de examens. Het centraal eindexamen wordt in 2020 bij de eerste scholensluiting wel afgelast. Maar de schoolexamens gaan dan door, op voorwaarde dat de scholen 1,5 meter afstand tussen de leerlingen kunnen bewaren. Wat vond u, of wat vond de VO-raad, van deze maatregel?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Dan even: van welke maatregel? Van het schrappen van het centraal examen?

Mevrouw **Lammers**:

Ja, en dan de schoolexamens door laten gaan met die 1,5 meter afstand.

De heer **Rosenmöller**:

Dan zal ik die twee vragen ook apart behandelen. Dat je het schoolexamen doorzet en afmaakt, is natuurlijk een hele goede zaak. Dat verdienen die leerlingen ook. Als je in de vierde mavo of de vijfde havo of in de zesde van het vwo zit en je doet eindexamen, dan doe je in dat examenjaar al op verschillende momenten schoolexamen, soms zelfs al in het jaar daarvoor. Dat is een bouwwerk in de tijd en dat wil je afmaken, en je bent bijna aan het eind, want we spreken over half maart van het schooljaar, dus twee maanden later en het is klaar. Dat je dus het schoolexamen afmaakt en dat je dat zo goed en zo kwaad doet als het kan, is een goede zaak. En dan die 1,5 meter ... We zullen over die 1,5 meter nog wel komen te spreken, want dat is lang onderdeel geweest van het regime, maar desalniettemin: dat is een goede zaak. Het is goed, omdat je daarmee, zeg maar, het geheel van datgene wat je geacht wordt aan onderwijs te bieden in het laatste jaar, dekt én toetst.

Vervolgens heb je het centraal examen. Het centraal examen toetst geen nieuwe dingen. Het toetst specifieke dingen. Maar je zou kunnen zeggen dat,

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

als je het schoolexamen in z'n totaliteit hebt afgerond met toetsen, je dan met toetsen eigenlijk alles hebt gedekt wat onderdeel van het curriculum is in het voortgezet onderwijs voor de verschillende schoolsoorten.

Vervolgens kwam natuurlijk aan het begin van de pandemie, in de maand maart, al direct de vraag op – want zo zijn onderwijsmensen – what about het examen? Want het examen is natuurlijk belangrijk in ons stelsel en het telt voor 50% mee voor leerlingen voor hun cijfer. Die vraag heeft ons als bestuur van de VO-raad intensief beziggehouden. Daar hebben we als vereniging veel over gesproken. Maar ook was er grote druk om snel tot besluitvorming te komen, omdat een eventuele wijziging of aanpassing ook nog wel weer georganiseerd moest worden en op 7 mei 2020, uit mijn hoofd, begon het centraal examen. We praten hier dus over eind maart, begin ... Nee, we praten over half maart. 16 maart gingen de scholen dicht en dit ging gelijk spelen. Toen hebben wij als bestuur van de VO-raad – u kent de conclusie – na rijp beraad gezegd: alles afwegende in deze enorme crisis, zo kort voor het examen, wetende dat leerlingen niet bij elkaar mogen komen et cetera, is er wellicht maar één keuze mogelijk, en dat is het schrappen van het centraal examen. Dat deden we niet uit liefde. Dat deden we niet makkelijk. Dat deden we zorgvuldig en weloverwogen naar uitgebreide raadpleging, maar dat was het bestuurlijke besluit dat wij namen, en ik maak mij sterk dat dat ook van groot invloed is geweest op het kabinetsbesluit.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. Er zijn ook leerlingen met bijvoorbeeld een kwetsbare gezondheid. Die moesten dan wel gewoon de schoolexamens maken. Maar die hadden misschien ook angst om naar school te komen, omdat zij dan meer gevaar zouden lopen om dat virus op te lopen. Hoe stond de VO-raad daartegenover?

De heer **Rosenmöller**:

Hoe wij daartegenover stonden ... Kijk, de creativiteit ... Ik heb de sector al een compliment gegeven, maar de creativiteit binnen de scholen is natuurlijk hartstikke groot en er is ook ruimte om dan ... Ik herinner mij nog goed de discussie om schoolexamens digitaal af te nemen. Als dus een leerling ziek is of om welke reden dan ook niet naar school kan komen, dan kan je natuurlijk schoolexamens digitaal afnemen. Is dat optimaal? Nee, dat is niet optimaal. Is het beter dan niks? Ja, het is beter dan niks, want je wilt toch uiteindelijk het geheel dekken via toetsen. Je wilt de lat van het diploma zo

---

veel mogelijk overeind houden, in exceptionele omstandigheden. Op die wijze is daarin voorzien door scholen en leraren.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. Op 2 juni 2020 kan het voortgezet onderwijs weer open. Wat was de inzet van de VO-raad ten aanzien van het besluit om het voortgezet onderwijs weer te openen?

De heer **Rosenmöller**:

Als gezegd: de inzet is steeds gebaseerd op datgene wat wetenschappelijk geadviseerd werd. Ik heb al gezegd dat het begon te wringen dat het wel, laten we zeggen, sterk virologisch en epidemiologisch was ingestoken, maar desalniettemin: je moet je baseren op wetenschap en onze inzet was dat het mogelijk zou moeten zijn om die scholen te openen. Ik bedoel iedereen keek daar weer naar uit. De scholen waren toen dicht, behoudens voor leerlingen met ouders met een vitaal beroep. Ik weet nog goed dat ik op 2 juni – het zal wel een maandag geweest zijn – op een school was in Den Haag. Die kinderen kwamen weer op de fiets naar school. Die wisten niet wat ze meemaakten. Die hadden elkaar vanaf 16 maart tot 2 juni – dat is een behoorlijke tijd – niet gezien. Die waren hartstikke blij. Ook hierbij was weer sprake van een grote mate van variëteit. Ook ik zal zeggen dat er kinderen waren die thuisonderwijs, onderwijs op afstand, prettiger vonden dan onderwijs op school. Denk bijvoorbeeld aan kinderen op het autismespectrum. Die vonden dit eigenlijk best een oplossing. Ook hierbij was er dus behoefte aan maatwerk. Maar de grote groep kinderen ... Uit onderzoek blijkt dat ze natuurlijk heel graag naar school gaan, vooral voor sociale contacten. Nou, die konden weer plaatsvinden. Dat was enigszins op afstand, maar goed. Onze inzet was: het is hartstikke fijn dat de scholen weer opengaan, zij het enigszins beperkt. Onze inzet was ook: heb aandacht voor de uitvoering. Het was natuurlijk maar een beperkte groep die naar school kon. Misschien was het 20% of 25% per dag.

Mevrouw **Lammers**:

Wat waren dan die omstandigheden of die beperkingen?

De heer **Rosenmöller**:

1,5 meter afstand.

Mevrouw **Lammers**:

1,5 meter afstand.

De heer **Rosenmöller**:

Neem de periode van maart tot de zomer. Tot 16 maart zijn de scholen volledig open. Dan krijg je een periode waarin ze dicht zijn. Dan is er een periode van 2 juni tot begin juli, waarin ze open zijn met 1,5 meter afstand. Een week voor de zomervakantie gaan ze weer helemaal open. Dat zijn vier regimes in drieënhalve maand. Dat vonden scholen wel lastig. Naarmate de pandemie vorderde en er sprake was van al die wisselingen in de systemen, waren er enorm terechte en begrijpelijke vragen, met name bij schoolleiders maar ook bij leraren, zo van: kunnen we niet voor een langere periode duidelijkheid krijgen over welk regime we nou hebben? Tegelijkertijd was dat natuurlijk ingewikkeld, omdat de ontwikkeling van het virus en alles wat daarmee te maken had, wijzigde. Het was niet een jaar lang hetzelfde. Dat was de uitvoerbaarheid van de maatregelen die het kabinet nam. Wij vonden dat het kabinet daar weleens te lichtvaardig over nadacht. We hebben dat ook wel besproken. Tegelijkertijd hebben mensen dat, af en toe een beetje morrend, natuurlijk toch wel uitgevoerd.

Mevrouw **Lammers**:

Ik hoor u nu zeggen: we hebben dat wel besproken. Ik heb u een aantal keer gevraagd wat de inzet van de VO-raad was ten aanzien van de scholensluiting en het heropenen van de scholen. U noemde net ook al even minister Slob. Met wie had u, bijvoorbeeld wat betreft de sluiting en de heropening, contact?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Ja, met allerlei mensen.

Mevrouw **Lammers**:

Met bewindslieden?

De heer **Rosenmöller**:

Wat zegt u?

Mevrouw **Lammers**:

Met wie van het kabinet bijvoorbeeld?

De heer **Rosenmöller**:

O, van het kabinet? Dat was met name met minister Slob. De momenten waarop je andere ministers benaderde dan de minister die gaat over de sector, de vakminister, zijn buitengewoon uitzonderlijk geweest. Zo hoort dat ook. Minister Slob is verantwoordelijk voor het p.o. en het vo, voor het

---

basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Hij was in politieke zin, op ministerieel niveau, onze gesprekspartner, ook voor mijzelf persoonlijk. Dat gesprek was goed en intensief. Als wij toegang wilden hebben tot het kabinet, kon dat ambtelijk, maar dat was nagenoeg altijd met minister Slob.

Mevrouw **Lammers**:

Minister Van Engelshoven, die hier ook al deze week is geweest, was eindverantwoordelijk minister. Had u dan bijvoorbeeld ook contact met haar? Of verliep het echt allemaal via minister Slob?

De heer **Rosenmöller**:

Allemaal via minister Slob.

Mevrouw **Lammers**:

Oké, duidelijk. Dank u wel. Dat waren mijn vragen.

De **voorzitter**:

Collega Poortman, heeft u nog een aanvulling?

De heer **Poortman**:

Ik heb nog één vraag, naar aanleiding van het verhoor van vanochtend. Daarin ging het over de volgorde van het openen van de scholen. De basisscholen gingen al op 11 mei open en het voortgezet onderwijs per juni. Hoe keek u aan tegen de volgorde van het openen van de scholen in dat eerste coronajaar?

De heer **Rosenmöller**:

We wisten dat naarmate de leeftijd van kinderen of jongeren lager ligt, zij minder bevattelijk zijn voor het virus en daar wellicht minder ziek van worden. Dat was de algemene kennis die wij hadden. Je weet dat op de basisschool leerlingen zitten tussen de 4 en 12 jaar. In het voortgezet onderwijs zitten leerlingen die bijna volwassen zijn. Die zijn 17 of 18 jaar. Een enkeling is 19. Dat is dus wel een verschil. Dat legitimeerde het verschil. Wij konden begrip opbrengen voor dat verschil.

De heer **Poortman**:

In april van dat jaar schrijft mevrouw Kalverboer in Trouw dat het andersom zou moeten. Tenminste, ze schrijft dat er meer aandacht moet zijn voor de effecten van de scholensluiting op leerlingen van het voortgezet onderwijs, omdat voor hen, in de adolescentie, de impact groter is. Is u dat op enige

---

manier ter ore gekomen? Heeft dat een rol gespeeld in de belangen van de leerlingen die u richting het kabinet heeft vertegenwoordigd?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, maar er is natuurlijk wel een inzicht ontstaan naarmate de pandemie zich vormde. Wij weten en wisten wel dat het hele vraagstuk van identiteitsvorming van jongvolwassenen plaatsvindt tussen 12 en 16 jaar. Identiteitsvorming zonder sociale contacten, zonder een groepsproces, zonder feedback, zonder in een bepaalde samenleving te kunnen functioneren, functioneert niet. Dat gaat ten koste van de identiteitsvorming.

De heer **Poortman**:

Zouden die inzichten niet juist een aanleiding zijn geweest om aan te dringen op een snellere opening in 2020?

De heer **Rosenmöller**:

Dit stond natuurlijk haaks op de advisering. Die advisering was voor ons een belangrijk anker. Naarmate de tijd vorderde – dat was in de loop van de pandemie; ik heb dat ook al gezegd – ontstond er iets ongemakkelijks. Er kwam een steeds sterker inzicht dat die advisering eenzijdig was, te eenzijdig, en te weinig breed. Dat heeft ons opgebroken bij de keuzes, die wellicht anders hadden moeten worden gemaakt. We spreken nu over de eerste schoolsluiting, maar er komen nog een tweede en een korte derde. Een van de belangrijkste conclusies voor ons is: we gaan geen scholen meer sluiten; we houden ze aangepast open. Dat is een van de belangrijkste conclusies die we moeten trekken, en ik onderstreep dat: we gaan geen scholen meer sluiten; we houden ze aangepast open. Ik benadruk dat, omdat ik hoop dat u die conclusie tot de uwe wil maken.

De heer **Poortman**:

Helder wat betreft dit punt. Zoals u aangeeft, komen we inderdaad op de andere punten terug. Dank voor uw antwoorden.

De **voorzitter**:

Ik geef meteen aan dat de conclusies van de commissie later zullen volgen, in het eerste kwartaal van 2027. Ik heb nog één vraag op dit onderwerp. U gaf zojuist aan dat het contact verliep met de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs. U zei dat contact met andere ministers er alleen was op uitzonderlijke momenten. Kunt u zo'n uitzonderlijk moment met betrekking tot corona omschrijven?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Weliswaar in de goede volgorde ... Toen wij op zaterdag 15 maart 2020 geconfronteerd werden met dat bericht van de Federatie Medisch Specialisten ...

De **voorzitter**:

Dat was 14 maart.

De heer **Rosenmöller**:

Zaterdag 14 maart. Sorry, u heeft gelijk. Zaterdag 14 maart heb ik met minister Slob gesproken over het kantelpunt waarover we het hebben gehad. Ik heb zondag contact gehad met de minister-president, wetende dat er een Catshuisberaad was en overtuigd van het feit dat we regie moesten verkiezen boven anarchie, waar ik net ook iets over heb gezegd. Ik heb ook een appje gestuurd naar de minister van Volksgezondheid. Dat was Hugo de Jonge in die tijd.

De **voorzitter**:

Met welke boodschap?

De heer **Rosenmöller**:

Met de boodschap dat er nu geen houden meer aan was en dat het kabinet wat ons betreft geen andere keuze meer had dan het besluit nemen om de scholen te sluiten.

De **voorzitter**:

Oké, helder. Dank voor die toelichting. Dan kunnen we door naar het volgende onderwerp. Daarvoor geef ik collega Poortman het woord.

De heer **Poortman**:

Dank. We hadden het er al even over en u gaf het net zelf aan: in de eerste periode, in de eerste golf, is er best wel begrip voor het ingrijpen. Dat is ook wel een beetje het beeld dat ontstaat uit de verhoren. Er was veel onduidelijk. Het medisch perspectief was leidend, zei u al. In het najaar wordt op verschillende manieren gezegd, door het OMT en ook door minister De Jonge, in een persconferentie ergens in oktober: dat met die scholen moeten we eigenlijk niet meer doen; die zouden niet meer dicht moeten. Het OMT, de heer Illy zei: "Het zou het sluitstuk moeten zijn van de maatregelen. Alle maatregelen invoeren en dan is het sluitstuk het sluiten van de scholen." Toch gaan op woensdag 16 december 2020 alle scholen weer dicht, voor een langere periode. Het virus is dan al langer onder de bevolking. De kennis is

---

---

toegenomen. Denk ook aan de inzichten, die ik net heb genoemd, zoals: de scholen zouden niet meer dicht moeten. Was het voor u op dat moment helder waarom de scholen weer dicht zouden moeten?

De heer **Rosenmöller**:

Ja en nee. Ja, omdat er sprake was van een ervaring van het virus. Nee, omdat we het teleurstellend vonden dat er een pakket was en dat de schoolsluiting een sluitstuk zou kunnen zijn van dat pakket, in de advisering van het Outbreak Management Team.

De heer **Poortman**:

Is dat ook hoe u de advisering van het Outbreak Management Team op dat moment interpreteerde?

De heer **Rosenmöller**:

Wat zegt u?

De heer **Poortman**:

Is dat ook hoe u de advisering van het Outbreak Management Team interpreteerde? Ik bedoel dat het een sluitstuk zou moeten zijn en geen keuzepakket, waarbij naar willekeur de schoolsluiting ...

De heer **Rosenmöller**:

Ik heb de exacte formulering niet meer precies op het netvlies, als u het mij niet kwalijk neemt. Maar ik weet wel dat het OMT in ieder geval geprobeerd heeft in zijn advisering schoolsluiting te voorkomen, of woorden van gelijke ... Ik weet niet meer precies wat daar letterlijk staat. Men heeft een bepaald pakket geadviseerd. Daarin stond "schoolsluiting" onderaan. Laat ik het een beetje huiselijk formuleren. Dan weten we waar we het ongeveer over hebben. Wij waren teleurgesteld dat dat besluit genomen werd of moest worden. Maar ja, op een gegeven moment is het wat het is, zal ik maar zeggen. Die scholen staan uiteindelijk ook weer in de stand om gewoon uit te voeren wat er besloten wordt. Dan kan je piepen wat je wil, maar dat heeft allemaal niet zo veel zin. Dan moet er gewoon overgeschakeld worden naar plan B. Dat was toen, half december, zo.

De heer **Poortman**:

Uit een uitspraak van premier Rutte tijdens een persconferentie bleek dat vooral het aantal bewegingen dat gemaakt werd, een rol speelde. Het is al een paar keer naar voren gekomen dat toenmalig Kamerlid Jetten zei dat de kinderen "levende enkelbanden" waren van de ouders, om de ouders thuis te

houden. Hoe keek u toen naar die uitspraak van Rutte in de persconferentie? Of hoe kijkt u daarnaar? Dat kan natuurlijk ook.

De heer **Rosenmöller**:

In onze optiek heeft de schoolsluiting niet zo veel te maken met de gevolgen voor de ouders. Ik ken die discussie, maar ik heb daar een minder sterke beleving bij. Het had natuurlijk wel degelijk te maken met bewegingen in de samenleving; dat klopt. Maar dan zou dat toch hooguit voor het basisonderwijs moeten gelden en niet voor het voortgezet onderwijs. We hebben net gezegd: in het voortgezet onderwijs zitten leerlingen van 12 tot 18 jaar, gemiddeld genomen. Voor de bewegingsvrijheid van die ouders maakt het echt niet zo veel uit of die kinderen thuis zijn of niet. Die zijn meestal zelfstandig thuis. Daarom heb ik er waarschijnlijk een mindere beleving bij dan mijn collega-voorzitter van de PO-Raad wellicht heeft, omdat het daar anders ligt. Als die kinderen thuis moeten blijven, heeft dat rechtstreekse repercussies voor de bewegingsvrijheid van de ouders.

De heer **Poortman**:

Zeker. Ik moet mezelf even corrigeren: ik noemde de uitspraak van Rutte naar aanleiding van een persconferentie, maar die werd gedaan in een debat met de Tweede Kamer. Toen zei hij dat, zeg ik even for the record. Maar nu u dit zo zegt, roept dat wel de vraag bij me op of het u op dat moment helder was waarom juist ook het voortgezet onderwijs dicht moest. Als dat moest om de ouders binnen te houden, zou je inderdaad kunnen zeggen dat de basisschoolleeftijd een rol speelt. Bij het voortgezet onderwijs – ik volg u daarin – speelt dat veel minder een rol. Was het u dan wel helder op welke manier het onderwijs bijdroeg aan het ...

De heer **Rosenmöller**:

Nee. Dat werd steeds ongemakkelijker. Was dat nou echt helder? Het antwoord is: nee, dat was niet echt helder. Daar was wel communicatie over met het departement. De minister had ook een infrastructuur opgezet. Als er kabinetsbesluiten werden genomen, op basis van OMT-adviezen, die het onderwijs raakten, kwam de onderwijspolder vooraf, dus voor het kabinetsbesluit en voor de persconferentie, bij elkaar. Dat waren vertegenwoordigers van leerlingen, leraren, wijzelf, p.o., vo, schoolleiders en ga zo verder. Daar was veel in geïnvesteerd door de minister. Dat is gewoon zijn manier van werken. Die werd ook gewaardeerd en wordt ook gewaardeerd. Dat wil zeggen: in die tijd. Maar dat laat onverlet dat het antwoord "nee" is als je nu vraagt: was het nou volstrekt helder waarom de

---

scholen op dat moment dicht moesten en welke bijdragen dat leverde aan de bestrijding van de pandemie?

De heer **Poortman**:

Betekende dat toen iets voor u, in uw rol als voorzitter van de VO-raad, bijvoorbeeld om er misschien bij het kabinet op aan te dringen om de scholen niet te sluiten?

De heer **Rosenmöller**:

Dat gaat natuurlijk allemaal razendsnel, hè? Het antwoord is: het betekent niet zo veel. Als het een optie is, als we het dan een beetje vrij vertalen in een OMT-advies, dat het kabinet zegt dat het, alles afwegende, toch moet gebeuren, kan je daar met gemengde gevoelens kennis van nemen. Je kunt er ook nog een keer van zeggen: "Is dat nou echt nodig? Weet wat je doet." Maar dan staan scholen weer snel in de stand om tot uitvoering te komen, omdat dat simpelweg uiteindelijk je taak is.

De heer **Poortman**:

Begrijp ik dat op een gegeven moment het advies iets doet met de belangen die scholen voor zichzelf zien?

De heer **Rosenmöller**:

Nu weten we beter. Ik heb niet voor niks gezegd wat voor ons een van de belangrijkste conclusies is uit die periode, tenminste, als het gaat om de schoolsluiting. Nu weet je beter. Toen, op die grens van '20-'21, wist je al meer over wat het met leerlingen deed, over de kansenongelijkheid en over leerachterstanden versus sociaal-emotioneel welzijn, dat onder druk kwam te staan. Daar wist je meer van. Maar je wist natuurlijk niet zo veel als we nu weten of één à twee jaar na de pandemie of aan het eind van de pandemie wisten. Ja, je had kunnen zeggen ... Als je daar meer kennis van had gehad, had het zeker een onderdeel van mijn of onze taak kunnen zijn om te zeggen: jullie nemen echt een hele verkeerde afslag; je weet niet wat je aanricht bij jongeren als je ze nu de toegang tot school ontzegt. We hebben toen het besluit als zodanig niet ter discussie gesteld, maar we hebben gezegd: er moeten zo veel mogelijk uitzonderingscategorieën komen. Waar in de eerste schoolsluiting ... Dat was niet iets wat wij verzonnen hadden. Dat was een kabinetsbesluit, maar ook een gedachte vanuit het kabinet. Ik doel op de leerlingen van ouders met een vitaal beroep ... Het was toen wel onze inzet om te kiezen voor de uitzondering van kwetsbare leerlingen, eindexamenleerlingen en leerlingen met praktische vakken en beroepen, dus vmbo-leerlingen en praktijkonderwijsleerlingen. Degenen die de meeste

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

schade hebben ondervonden van die hele schoolsluiting en ook van alles wat openging op 1,5 meter afstand, waren natuurlijk leerlingen die de meer praktisch georiënteerde kant opgingen. Je moet maar eens proberen om leerlingen iets bij te brengen in een keuken of een bouwplaats in de garage op 1,5 meter afstand. Dat gaat gewoon niet. Er ontstond in onze achterban een soort opstand in januari '21, toen de scholen weer opengingen, met 1,5 meter afstand. Dat kan gewoon niet. Daar hadden die mensen gelijk in.

De heer **Poortman**:

Samenvattend. Als u terugkijkt, kunt u dan zeggen dat u meer op de beïnvloeding vooraf had kunnen zitten, terwijl u op dat moment meer met de impact van de maatregelen als zodanig bezig bent geweest?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Dus wij hebben toen met de kennis die we toen hadden ons gericht op de kwetsbaarste leerlingen voor wie het het meest noodzakelijk was om contact met de school te hebben, zijnde – ik heb ze net genoemd – praktijkschoolleerlingen, examenleerlingen en kinderen in kwetsbare gezinssituaties. Met de kennis van nu zou ik mij met alles wat ik in mij heb verzetten tegen schoolsluiting en zeggen: de school gaat aangepast open, blijft aangepast open en gaat nooit meer sluiten.

De heer **Poortman**:

Dat is helder. Die twee lagen onderzoeken we, met de kennis van toen en de kennis van nu. Ik heb dat net ook al gezegd. Mevrouw Kalverboer gaf ook aan dat het een optie zou zijn om kinderen zelf te laten kiezen, omdat er niet altijd zicht is op wie er nou kwetsbaar is. Had u het gevoel dat u als koepel, of de leden ervan, genoeg zicht had op wie de kwetsbare leerlingen waren in die tijd?

De heer **Rosenmöller**:

Dat hebben leraren en mentoren. Die hebben dat allemaal goed in de gaten, gemiddeld genomen. Hier geldt toch echt wel de professionaliteit van de leraar, van de mentor, die zo'n klas moet kennen, die in veel gevallen de klas kent, die iets van de achtergronden weet van leerlingen, die iets weet over kwetsbaar en minder kwetsbaar, en die weet welke leerlingen wel varen bij afstandsonderwijs en welke kinderen het echt nodig hebben. We hebben als vereniging in 2020 ook wel initiatieven genomen om kwetsbare leerlingen te koppelen aan volwassenen, om te kijken of ze op die manier door die moeilijke periode heen zouden kunnen komen. Het was ook wel weer moeilijk om die kwetsbare leerlingen via de scholen in contact te krijgen,

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

want ja, dat is ook een beetje stigmatiserend natuurlijk: jij bent kwetsbaar, dus wij gaan jou koppelen via een maatjesproject aan een volwassene die jou helpt om door deze moeilijke periode te komen. Het initiatief was hartstikke goed. De gedachte was goed. De uitvoering was ook goed, maar het ontbrak er een beetje aan dat scholen met de kwetsbare leerlingen voor de dag kwamen. Tegelijkertijd was dat, zeker ook achteraf, heel begrijpelijk, want weet je: jij bent kwetsbaar, dus we gaan ... Afijn, dat is dus wel ingewikkeld. Maar mijn punt is, op uw vraag, dat leraren en mentoren gemiddeld genomen heel goed onderscheid weten te maken in achtergronden van leerlingen. Zij kunnen hen daar zo goed mogelijk in bedienen.

De heer **Poortman**:

Ik wil zo nog even met u naar de heropening en naar de tweede scholensluiting. Maar tot slot op dit punt: u had het eerder over de smalle advisering van het kabinet door het OMT. Die was medisch-virologisch gericht. U bracht dit in verband met de tweede scholensluiting. Kunt u dat nog iets verder toelichten?

De heer **Rosenmöller**:

Ik bracht het, eerlijk gezegd, in verband met de eerste schoolsluiting, toen het ging over het feit dat daarbij alleen de kinderen van ouders met een vitaal beroep als uitzonderingscategorie werden gedefinieerd. Dat zegt ons, mij, zo veel over wat toen de oriëntatie was. Die was namelijk medisch. Die was er niet voor ... Ik heb al twee keer gezegd: het ging niet om die kinderen, het ging om de ouders van die kinderen. Dat is heel begrijpelijk, maar andere uitzonderingscategorieën werden niet gedefinieerd.

De heer **Poortman**:

Ik doe het ook op basis van mijn herinnering, dus als het anders is, moet u het vooral zeggen. Ik dacht dat u het in verband bracht met dat dat perspectief in het najaar werd doorgezet, terwijl er al andere inzichten waren over de maatschappelijke impact.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, en wat is dan de vraag?

De heer **Poortman**:

Of dus dat wat nauwe perspectief, dat medisch-virologische perspectief, van invloed is geweest op de tweede scholensluiting.

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Oké. Laat ik het dan zo zeggen: het werd ons steeds duidelijker dat dat gemist werd. Een voorbeeld daarvan is bijvoorbeeld de brief die wij op 21 september 2020 naar de Tweede Kamer stuurden, aan de vooravond van een fractievoorzittersdebat dat in die week plaatsvond. Daarin zeiden wij bijvoorbeeld een aantal dingen over voorrang voor leraren en onderwijzers om voor testen in aanmerking te komen. Dat soort dingen. Dat lag toen ingewikkeld. De Kamer heeft er wel een tweetal moties over aangenomen. Ik geef het als voorbeeld om duidelijk te maken dat wij toen wel steeds meer die bredere wetenschappelijke advisering misten. En inderdaad, concreet antwoordend op uw vraag, als er een advisering zou hebben plaatsgevonden die niet primair medisch-virologisch was maar die breder was, vanuit de belangen van de samenleving in z'n geheel, waar jongeren een fundamenteel onderdeel van zijn, dan zou het heel wel mogelijk zijn geweest dat dat tot de conclusie had geleid dat die schoolsluiting op dat moment niet nodig was. Want ik zei al dat de onderbouwing daarvan in onze ogen ontbrak.

De heer **Poortman**:

Helder voor dit punt. Dan de scholenopening. Het voortgezet onderwijs gaat in 2020 op 1 maart deels open. Dan gaan leerlingen minimaal een dag per week fysiek naar school, met 1,5 meter afstand. U heeft net al aangegeven dat onderwijs ook een sociale component heeft. Was deze gedeeltelijke heropening genoeg om scholieren het onderwijs te bieden dat ze nodig hebben?

De heer **Rosenmöller**:

Nee. Niet het onderwijs dat ze nodig hebben, want dan moeten ze allemaal naar school. Dus dat is één. Twee. Het was natuurlijk wel een verbetering, maar het was ook wel weer heel ingewikkeld vorm te geven. Er is veel over die 1,5 meter gezegd. Iedereen doet zijn stinkende best, maar probeer maar eens 1,5 meter afstand te houden met pubers. Ik wens je veel succes. Dat was natuurlijk ook wel wat we gewoon in de praktijk ... Het is begrijpelijk wensdenken en een papieren werkelijkheid versus een schoolwerkelijkheid waarin leerlingen aan alle kanten ... Ik bedoel: in die leeftijd van identiteitsvorming, van onderdeel van een groep willen zijn, van maten, van vrienden, van vriendinnen, van alles, zijn het ook leerlingen die dondersgoed weten dat ze onderdeel zijn van een samenleving waar een virus rondwaart dat gevaarlijk is of kan zijn, en dat ze daar een verantwoordelijkheid in hebben. Maar er is ergens ook een keer een grens. Als ik u zou zeggen "nou ja, op al die scholen is consequent, altijd, onder alle omstandigheden 1,5

---

meter tussen leerlingen volgehouden", dan zou dat strijdig zijn met dat ik onder ede sta. Dat is niet de werkelijkheid.

De heer **Poortman**:

Die uitspraak zullen we u dan ook niet aanrekenen. U dringt er samen met het LAKS op aan bij het kabinet – ik weet niet of u het was, maar in ieder geval de VO-raad – om de scholen weer te heropenen. Vond u dat het kabinet te lang heeft gewacht met het heropenen van het voortgezet onderwijs?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, dat was ... Ja, ehm, ja ... Maar dat was ook wel ingewikkeld. LAKS en wij hadden op veel momenten dezelfde positie in alle gesprekken die we in de onderwijsketen met elkaar hadden. Maar het was natuurlijk ook wel ingewikkeld. Ook hier was het toch wel ingewikkeld om ook de positie van de leraren, die vertegenwoordigd werden door bonden in het overleg, mee te nemen. Dat begon wel steeds meer te schuren, zeg maar. Er is ook een periode geweest ... Wij maakten op basis van de kabinetsbesluiten ... Het kabinet maakte servicedocumenten. Dat waren van die ellenlange dingen, die schoolleiders allemaal geacht werden uit hun hoofd te kennen. Wij maakten dan samen met de bonden, de organisaties van schoolleiders en leerlingen een protocol. In dat protocol stond wat geadviseerd werd en wat geacht werd uitgevoerd te worden, op basis van het kabinetsbesluit. Twee onderdelen kwamen in zo'n protocol steeds terug. Daar zijn er tientallen van geweest. Scholen werden daar af en toe horendol van, maar deden wat ze moesten doen.

Er is ook ergens een keer een moment geweest dat het ons niet lukte om zo'n protocol met de bonden te sluiten. De bonden vonden – dat was het springende punt – dat de leraar zelf moest kunnen besluiten om wel of niet naar school te kunnen gaan. Onze stelling was: als je gezond bent, is het redelijk dat je naar school komt. Als je angst hebt, geef je dat aan de werkgever aan. Dan vinden wij het redelijk dat er rekening wordt gehouden met een leraar die angst heeft en dat dat gehonoreerd wordt. Daar spreken we de werkgever ook op aan. Veelal is dat dan, via de scholen, onze achterban. Maar het is niet zo dat de leraar uitmaakt of hij wel of niet komt. Dat vonden de bonden wel. Dat vonden wij niet. Dat leidde uiteindelijk tot een situatie waarin wij niet meer tot een gezamenlijk protocol konden komen. Dat was echt wel een nare hiccup in die situatie. Dus even terug naar de vraag "vond je dan dat de scholen eerder open hadden gekund?":

---

wij hebben dat wel bepleit. Wij hebben ook bepleit in mei dat dat met Pinksteren moest gebeuren, maar dat gaf wel veel discussie.

De heer **Poortman**:

Mijn collega zal straks nog met u ingaan op die verschillende belangen die op dat moment speelden. U zei dat u op dit punt vaak dezelfde standpunten had als LAKS, de scholierenvertegenwoordiging. Hoe kijkt u naar de rol die LAKS heeft gespeeld in die periode?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, vol bewondering. Alles wat ik eraan toevoeg, dingt erop af. Vol bewondering. Daar zaten voorzitters die dat voor een jaar deden. Nienke spreekt u vanmiddag, eh ... morgen nog.

De heer **Poortman**:

Vrijdagmiddag.

De heer **Rosenmöller**:

Vrijdag.

De heer **Poortman**:

Mevrouw Luijckx. Nienke Luijckx.

De heer **Rosenmöller**:

Mevrouw Luijckx. Sorry, sorry, mevrouw Luijckx. Voor mij Nienke, maar het is mevrouw Luijckx. Maar ook de voorgaande voorzitter van LAKS en de opvolger. Wij hadden niet alleen goed contact met LAKS ... Maar het zijn zulke talentvolle jonge mensen. Je kijkt je ogen uit je hoofd als je ziet welke verantwoordelijkheden die jonge mensen nemen. Mevrouw Luijckx was 17 jaar toen, in die coronacrisis. Zij vertegenwoordigde leerlingen. Zij had een volwaardige plek aan tafel. Er werd naar haar geluisterd en er werden dingen met haar gedaan. We hadden contact met elkaar.

De heer **Poortman**:

Wat betekende die volwaardige plek aan tafel?

De heer **Rosenmöller**:

Precies wat ik zeg. Je kunt aan tafel zitten en genegeerd worden. Je kunt aan tafel zitten en weggekeken worden. Je kunt aan tafel zitten en door een minister gemarginaliseerd worden. Dat was allemaal niet het geval. Zij waren de vertegenwoordiger van de stem van de leerlingen. Daar werd naar

---

geluisterd op eenzelfde manier als dat er naar de vakbonden of naar de VO-raad geluisterd werd. Ik heb daar grote bewondering voor. Die jonge mensen hebben een berg aan talent, maar natuurlijk totaal nog geen ervaring. Ze hebben ook heel veel geleerd. Daar kan de samenleving nog heel veel aan hebben, aan dit soort mensen.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. Dan heb ik op dit onderwerp verder geen vragen.

De **voorzitter**:

Volgens mij is dat ook een mooie cliffhanger voor het openbare verhoor van vrijdagmiddag. Maar ik kijk eerst nog of collega Lammers op dit onderwerp nog aanvullende vragen heeft.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, ik heb nog één korte vraag. Ik hoorde u over de kwetsbare leerlingen zeggen dat een mentor of leraar die doorgaans goed in het vizier heeft. Corrigeert u mij als ik het niet goed zeg, maar eigenlijk zei u een beetje: de verantwoordelijkheid ligt ook bij hen, dus bij die mentor of leraar, om dat te kwalificeren, maar het is lastig om iemand daar vervolgens op aan te spreken. Ik vroeg mij alleen af: is dat niet heel veel verantwoordelijkheid? Heeft zo'n mentor of leraar volgens u altijd wel een goed beeld van een leerling, van de thuissituatie van een leerling?

De heer **Rosenmöller**:

Ik ben het volstrekt met u eens. Dat is een hele grote verantwoordelijkheid. Maar daarom is het leraarschap ook zo'n prachtig vak en zou het veel meer en beter erkend moeten worden dan dat het wordt. Want met die verantwoordelijkheid die je als leraar of mentor hebt ... Bijna elke leraar is vroeg of laat mentor. Er zijn betere mentoren en weer betere leraren. Afijn, dat is niet allemaal hetzelfde. Desalniettemin is het antwoord op uw vraag: ja, het is een hele verantwoordelijkheid. Maar het is ook prachtig om die verantwoordelijkheid waar te maken. Het is onderdeel van je opleiding om op die manier met leerlingen om te gaan. Het is een onderdeel van je motivatie om zo naar leerlingen te kijken, om de diversiteit in een groep waar jij mentor van bent te ontdekken, om te kijken of je je leerlingen werkelijk ziet en hun kunt bieden wat ze nodig hebben. Weet je, wij hebben allemaal op de middelbare school gezeten. Laat ik daarmee stoppen. Wij hebben allemaal op de middelbare school gezeten. Dat is een periode van vier, vijf of zes jaar. Wij weten allemaal nog de leraar of lerares te benoemen die grote indruk op ons gemaakt heeft. En precies dat maakt ook het

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

verschil. Er zijn in je latere loopbaan echt wel jaren geweest waarin je collega's een beetje vergeten bent, maar die heel goede leraar vergeet je niet. En die vergeet je niet, omdat die jou zag en omdat die aandacht besteedde aan jou op een manier die op dat moment voor jou gewenst was. Met deze kleine woordenstroom wil ik alleen maar onderstrepen wat u zegt, namelijk dat ze die verantwoordelijkheid veel kunnen waarmaken. Ik bevestig dat dat zo is. Daarom zou de erkenning van dit vak in maatschappelijk aanzien wel iets hoger mogen zijn.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Meneer Rosenmöller, we zijn al een tijd onderweg in dit openbaar verhoor. Ik wil voorstellen om voor vijftien minuten te pauzeren. Ik verzoek de bode om de getuige en zijn bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(De heer Rosenmöller wordt naar buiten geleid door de bode.)

De **voorzitter**:

Ik schors de vergadering voor vijftien minuten.

De vergadering wordt van 15.34 uur tot 15.48 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is het openbaar verhoor met de heer Rosenmöller van de VO-raad door de parlementaire enquêtecommissie Corona. Ik verzoek de griffier om de getuige en zijn bijstandsverlener naar binnen te leiden.

(De heer Rosenmöller wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Welkom terug beiden, de heer Rosenmöller in het bijzonder. We gaan door met het openbaar verhoor. Voor het volgende onderwerp geef ik graag collega Lammers het woord.

Mevrouw **Lammers**:

Dank u wel. Ik zou graag met u willen gaan naar begin 2021. Dan is het onderwijs inmiddels weer open en bestaat er bij verschillende onderwijsmedewerkers eigenlijk angst om les te geven, vooral bij degenen

---

met een hoog gezondheidsrisico, omdat ze tijdens het werk besmet kunnen raken met het coronavirus. U refereerde er eerder ook al aan. Hoe keek de VO-raad naar deze zorgen? Wat deed u daarmee?

De heer **Rosenmöller**:

Daar keken we heel serieus naar. Wat we zeiden – we stipten dat voor de pauze ook al even aan – is het volgende. We hadden als VO-raad met onze leden afgesproken dat waar er serieuze zorgen waren bij leraren over hun gezondheidssituatie, zij zich moesten kunnen melden bij hun schoolleider en dat er dan ten minste gehoor zou zijn bij de schoolleider om er iets mee te doen. Kijk, de grootste fout die je als voorzitter van de VO-raad kan maken, is dat je doet alsof je iets over die scholen te zeggen hebt, want dat is niet zo. Je leden gaan over de scholen, dus besturen, schoolleiders en zo. Maar je bent natuurlijk wel in gesprek met elkaar. Je spreekt ze dus ook wel aan op goed werkgeverschap. Dit was een voorbeeld van dat wij zagen ... Dat was niet alleen in het eerste kwartaal van 2021, maar eerlijk gezegd ook al eerder bij de eerste schoolsluiting. Maar goed, afijn, u stelt de vraag naar aanleiding van een bekende periode voor mij, namelijk de opening van de scholen met ten minste één keer per dag de leerlingen et cetera, dus het 1 maartregime '21. Dat begrijp ik. Zo werd erop geacteerd.

Mevrouw **Lammers**:

Je hebt dan natuurlijk inderdaad het belang van de docent, maar er is ook het belang van de leerling om wel onderwijs te krijgen. Wat deed dat met het advies dat u aan het kabinet of aan de minister gaf?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Nou, ja. Wat deed dat met het advies? Kijk ...

Mevrouw **Lammers**:

Had het invloed op het advies?

De heer **Rosenmöller**:

Kijk, wat invloed had op het advies, was dat wij met dat regime van 1 maart, en met alles wat dat allemaal behelsde, meer leerlingen naar school wilden krijgen dan met het regime van 2 juni 2020 na de eerste schoolsluiting. Wij wilden dus ruimte creëren voor leerlingen, meer ruimte dan na de eerste schoolsluiting. In die zin is dat ook gelukt: de eerste schoolsluiting kende nauwelijks uitzonderingen en de tweede schoolsluiting kende veel meer uitzonderingen. Het regime na de eerste schoolsluiting was beperkt; een kwart van de leerlingen ging naar school. Het regime na de tweede

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

schoolsluiting was ruimhartiger. Dat wil zeggen: er konden meer leerlingen naar school. Dus laten we zeggen: die feitelijke ontwikkeling representeerde in de praktijk de gedachte die wij in de loop der tijd hebben doorgemaakt, namelijk: je moet zo veel mogelijk leerlingen het contact met elkaar, met de leraar en met de school gunnen voor hun ontwikkeling. Ze zeggen ook wel: het onderwijs bestaat uit drie slagen, namelijk de cognitieve ontwikkeling, de socialiserende factor en de persoonsontwikkeling. Dat is de kijk op onderwijs. Die drie elementen zijn in hun samenhang cruciaal. Het feit dat vanaf 1 maart meer leerlingen naar school konden dan na de eerste schoolsluiting was natuurlijk winst voor leerlingen, zonder dat het bedreigend hoefde te zijn voor leraren.

Mevrouw **Lammers**:

Oké, duidelijk. Aan het begin van 2021 komt er dan een vaccin beschikbaar. In januari 2021 pleit de VO-raad, samen met andere onderwijsorganisaties, door middel van een brief bij de ministers en bij de Tweede Kamer voor specifieke opname van onderwijspersoneel in de vaccinatiestrategie. Dit sluit dan volgens de brief van de VO-raad aan bij de visie van de WHO om bij een hoog aantal besmettingen het onderwijspersoneel met voorrang te vaccineren. Welke reactie kreeg u op die brief van het kabinet?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, nul op rekest.

Mevrouw **Lammers**:

U kreeg geen reactie.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, een afhoudende. Het was niet nul. Er werd wel gereageerd, maar de reactie was negatief.

Mevrouw **Lammers**:

Wat was de reden daarvoor?

De heer **Rosenmöller**:

Dat het niet lukte. Ik kan natuurlijk niet binnen het kabinet kijken, want het kabinet spreekt met één mond. Ik ben nog wel benieuwd of minister Slob zich daarvoor ingezet heeft; hem kennende sluit ik dat niet uit.

Desalniettemin hebben wij het te doen met datgene waar de minister mee terugkomt, en dat was dat ons pleidooi, dat we meerdere keren herhaald hebben en dat echt een soort ... Er zijn een paar van die thema's die in een

paar van die periodes terugkomen. Dit is er een van. Het werd zo ongeveer een beetje een gevecht met de minister, figuurlijk gesproken. Maar het lukte ons niet. Het lukte ons niet om bij het kabinet voet aan de grond te krijgen om te zeggen: "Weet je, wij vonden dat we daar een strakke redenering hadden. Jullie hebben bepaald dat onderwijs ook een prioritaire sector is. Jullie hebben bepaald dat leraren, ondersteunend personeel of in ieder geval personeel in het onderwijs een prioritaire groep is. Dat hebben jullie bepaald. Wat betekent dat dan? Dat betekent toch ook ... Het is niet dat ze bovenaan hoeven te staan." Ik zie me dat nog letterlijk zeggen: "Ze hoeven niet eerder gevaccineerd te worden dan mensen in de zorg, natuurlijk niet." Maar het moet wel betekenis hebben, anders blijft het een lege huls. Dat is precies waar het om gaat. Dat pleidooi hebben we niet gewonnen. Het kabinet heeft dat niet willen doen. Misschien was dat uit angst of uit zorg voor precedentwerking of ik weet het niet. Maar wij moesten het in ieder geval doen met een nee. Dat is dan teleurstellend. Dat verkoop je dan aan je achterban en je maakt volstrekt helder wat je inzet is geweest. Dat was ook heel belangrijk voor ons en voor mijzelf als voorzitter van de VO-raad. Die achterban, de mensen in het veld en zo, willen nog wel eens kijken naar zo'n VO-raad en naar het kabinet en zien dat die maar met elkaar praten en dat het een beetje één vergadercircuit is, terwijl de rollen niet helemaal helder en duidelijk zijn. Die rollen moesten natuurlijk wel duidelijk gemaakt worden. Wij zijn belangenbehartiger. Wij gaven advies, maar het kabinet besloot. Gelukkig kon je elkaar in veel gevallen wel vinden. We hebben er een paar genoemd waarbij dat niet zo was. Hierbij konden we ons echt niet tot elkaar verhouden, zal ik maar zeggen. Hierover waren we het gewoon oneens en bleven we het ook oneens.

Mevrouw **Lammers**:

Wat heeft u precies gedaan om die onvrede te uiten?

De heer **Rosenmöller**:

Daar intensief met de minister over spreken, hem argumenten geven en hem er niet mee laten weglopen als ik één keer "nee" krijg. Ik weet echt wel hoe dat moet. Maar eerlijk gezegd, weet ik dat toch niet goed genoeg, want ik had onvoldoende resultaat. Daar baalden mensen van. Dat zag hij ook wel. Dit is een van de dingen die ons verdeelden, vanaf het begin van de discussie tot het eind van de discussie, dus totdat iedereen gevaccineerd was en via het reguliere systeem zijn beurt had gekregen.

Mevrouw **Lammers**:

U zei net "minister". Dan bedoelt u minister Slob, neem ik aan.

De heer **Rosenmöller**:

Als ik over "de minister" spreek, zonder nadere aanduiding, is dat inderdaad minister Slob.

Mevrouw **Lammers**:

Ik hoorde u net ook zeggen: minister Slob heeft dat ingebracht, maar hoe dat precies is verlopen, weet ik niet. Kreeg u niet iedere keer nadat hij iets in het kabinet had gepresenteerd, bijvoorbeeld een advies van u, een terugkoppeling?

De heer **Rosenmöller**:

Jaja, ik kreeg wel een terugkoppeling. In dit geval was de terugkoppeling steeds negatief. We communiceerden goed. Ik heb daar geen enkel verwijt over. Sterker nog, complimenten voor de manier waarop de minister dat georganiseerd had; dat heb ik al gezegd. Hier waren wij gewoon ... Je zit in een ingewikkelde situatie, maar je bent en blijft een professional. Hierbij was het echt: we agree to disagree. Zo was het. Dat was hartstikke vervelend. Het effect van eerder vaccineren had natuurlijk kunnen leiden tot een situatie van minder bezorgde leraren – dat was natuurlijk uw punt – en minder bezorgd personeel. Het had kunnen leiden tot betere ondersteuning op school of lesgeven in een situatie van ... Het woord is nog niet gevallen, maar ook toen was er, zeker in het voortgezet onderwijs, bij bepaalde vakken sprake van een lerarentekort. Toen er helemaal geen pandemie was, was het al roeien met de riemen die je had om alle lessen door te laten gaan et cetera. Onder die druk, zal ik maar zeggen, is elke les die je door kunt laten gaan, er natuurlijk weer één. Ik wil het niet kleiner maken dan het is, maar als zo'n grote beroepsgroep prioriteit krijgt bij vaccinatie in een prioritering die redelijk is, zal ik maar zeggen, en die echt niet zegt "eigen professionals eerst" – dat was helemaal niet onze positie – doe je echt iets voor het onderwijs, voor leerlingen. Als je dat niet toestaat, doe je ook iets.

Mevrouw **Lammers**:

Denkt u dat minister Slob het onderste uit de kan heeft gehaald?

De heer **Rosenmöller**:

Het kabinet spreekt met één mond. Ik ben niet op de hoogte van discussies binnen het kabinet. Het enige wat ik weet ...

Mevrouw **Lammers**:

U kreeg wel een terugkoppeling van hem.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, tuurlijk. Ik kreeg een terugkoppeling, maar ik kreeg een terugkoppeling van het kabinet. Ik heb niks aan de opvatting van minister Slob als persoon. Zo werkt ons systeem niet. Zo moet het ook niet werken. Dat was eerlijk gezegd best nog weleens ingewikkeld, als ik een klein zijpad mag bewandelen, met mensen van het OMT. Die zeiden af en toe allerlei dingen op televisie, bij talkshowtafels. Soms was dat in lijn met de adviezen en soms was dat daarmee niet in lijn. Soms was dat verduidelijkend, maar soms was het ook onrustverhogend, simpelweg omdat mensen daarnaar luisterden, daarnaar keken en dachten: wat gaat er nu gebeuren? Het OMT sprak niet te allen tijde met één mond. Het kabinet deed dat in principe wel. Daar was ik in geïnteresseerd. Als de minister mij terugkoppelt "Paul, het zit er niet in", heb ik het daarmee te doen. Dan kan ik altijd nog creatieve wegen proberen te bewandelen om het wel voor elkaar te krijgen ...

Mevrouw **Lammers**:

Zoals?

De heer **Rosenmöller**:

... zoals door coalities te sluiten, gezamenlijk de sector in beweging te krijgen of de druk op het kabinet daaromtrent te verhogen. Het is niet gelukt. Dat is de pijnlijke conclusie die ik vandaag moet trekken.

Mevrouw **Lammers**:

Heeft u ook de minister van Volksgezondheid zelf benaderd?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Dat denk ik niet.

Mevrouw **Lammers**:

U heeft eerder gezegd dat u hem bij de sluiting in maart 2020 wel een appje heeft gestuurd.

De heer **Rosenmöller**:

Klopt.

Mevrouw **Lammers**:

Heeft u dat nu ook gedaan?

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Ik denk het niet, en de minister-president ook niet.

Mevrouw **Lammers**:

Waarom niet?

De heer **Rosenmöller**:

Ik denk omdat ik niet twijfelde aan de duidelijkheid van de boodschap die wij als sector, dus niet alleen als VO-raad maar als sector, meegaven aan minister Slob.

Mevrouw **Lammers**:

Maar schijnbaar is die urgentie niet overgekomen.

De heer **Rosenmöller**:

Dat kunt u zeggen, ja.

Mevrouw **Lammers**:

Had het dan niet op de weg gelegen om als VO-raad direct met de minister van Volksgezondheid contact op te nemen?

De heer **Rosenmöller**:

Dat had wellicht gekund.

Mevrouw **Lammers**:

En met de minister-president? Heeft u met de minister-president hierover contact gehad?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, maar ik doe dat ... Mijn stelregel is dat je dat hooguit in uiterste gevallen doet.

Mevrouw **Lammers**:

Was dit geen uiterste geval?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, blijkbaar voor mij niet, omdat het pleidooi zo duidelijk was. Het duurde ook zo lang. Ik heb u net een voorbeeld gegeven. Dat was naar aanleiding van de vraag van de voorzitter of ik een voorbeeld kan geven van een situatie waarin ik wel contact heb gezocht met de minister van Volksgezondheid en de minister-president. Dat ging over de eerste schoolsluiting. Dat moest op dat moment gebeuren. Daar kon je niet mee wachten. Dat moest op die zondag 15 maart gebeuren. Dit was eigenlijk een onderwerp dat ... Dit heeft weken geduurd. Het was ook vervelend. Maar ja,

ik hou er gewoon van om de verantwoordelijke aan te spreken. Die brengt het in zijn team in. Als die terugkomt, komt die terug met een boodschap van dat team. Als je vaker dan noodzakelijk, echt noodzakelijk, in urgente kwesties om de vakminister heen gaat, wat voor signaal geef je daar dan eigenlijk mee af? Dat is toch iets van een signaal: ik vertrouw niet helemaal of je het wel of niet voor mekaar krijgt; ik ga het via een ander proberen. In onze relatie met minister Slob, en ook in mijn persoonlijke relatie met minister Slob, was geïnvesteerd. Die was duidelijk, zakelijk, professioneel, open en gebaseerd op vertrouwen. Het is belangrijk om die vast te houden, ook in zo'n crisis. Daarmee zeg ik iets over dat je niet te makkelijk ... Dan zegt u: maar dit was toch een cruciale kwestie? Nou, of die cruciaal was ... Het was zeker een belangrijke kwestie; daar wil ik niks aan afdoen. De kwestie duurde al lang. Ik denk niet dat al die verschillende boodschappen tot een andere uitkomst zouden hebben geleid als ik minister De Jonge of de minister-president zou hebben geappt of gebeld. Dat is het verhaal.

Mevrouw **Lammers**:

Dus u zegt, met andere woorden: ik neem alleen als het echt urgent is zelf contact op met minister De Jonge of de minister-president, maar dit was niet zo'n urgente zaak dat ik die weg moest bewandelen.

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Op 15 maart was die absoluut urgent en ging het ook om dát moment. De discussie over voorrang in de prioritering bij vaccinatie was een belangrijk issue. Het ging niet om de vraag of dat nou op 28 januari, 7 maart of 15 maart moesten worden besloten. Daar komt tijd bij kijken. Die tijd hebben we ook genomen. Maar ik heb op goede gronden, denk ik, voor zover ik mij kan herinneren, besloten om in dit geval de koninklijke weg te bewandelen. Dat deed ik door contact te houden met en ook te beperken tot de vakminister die ik ... Ik heb iets gezegd over onze relatie. We waren teleurgesteld in zijn reactie.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, dat begrijp ik. Ik begrijp ook dat u het eerst via die weg probeert. Stel dat u zelf ook nog met minister De Jonge of met de minister-president contact opneemt. Kan dat niet juist een extra teken zijn? Ik bedoel dus dat u het eigenlijk via twee wegen probeert.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, dat kan wel, maar u moet zich het volgende voorstellen. Als je dat doet op belangrijke momenten in zo'n pandemie, die op dat moment een jaar

duurt en bepaald nog niet klaar was, wat zegt dat dan over je relatie met een minister? We hebben met minister Slob hele discussies gehad over flexibiliteit in het centraal examen. In '20 ging het centraal examen niet door. In '21 en '22 ging het wel door, op een bepaalde manier. We hadden een heel groot meningsverschil over onderdelen van dat centraal examen. Stel dat je bij elk oplopend meningsverschil de bypass neemt naar andere ministers, bijvoorbeeld naar minister Van Engelshoven, die verantwoordelijk is voor het onderwerp, of naar de minister-president. In dit geval heeft de minister van Volksgezondheid er niet veel mee te maken. Zo werken bestuurlijke lijnen niet. Dan kun je niet met elkaar werken. Je moet het doen met de ministers die er zijn. Dat hebben we goed gedaan. We hadden vertrouwen in de minister. We hadden meningsverschillen met de minister. We hadden overeenkomsten met de minister. De basishouding, die je lang moet volhouden, is: zo ga je als professionals met elkaar om.

Mevrouw **Lammers**:

Oké, dank u wel. Dat waren mijn vragen.

De **voorzitter**:

Ik heb zelf geen aanvullingen op dit onderwerp. Collega Poortman, heeft u die?

De heer **Poortman**:

Die heb ik niet. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan kunt u door naar het volgende onderwerp.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. We vorderen al wat in dit gesprek. Ik merk dat er al veel aan de orde is geweest, dus ik bekijk even wat we binnen dit onderwerp nog echt met u moeten bespreken. Ik zou het willen beperken tot vooral de effecten die de scholensluiting en het afstandsonderwijs – zo kunnen we het natuurlijk ook noemen – hebben gehad op leerlingen. Vanochtend spraken we mevrouw Kalverboer, maar ook los van dat gesprek ... Zij schreef al in 2020 – ik hou u dat maar even voor – dat zij het niet vindt passen in de leeftijdsfase van pubers om langdurig thuis te zitten. U had het zelf ook over de identiteitsontwikkeling, helemaal aan het begin van dit gesprek. Zij benoemt dat ook. Zij heeft het er ook over dat sinds de lockdown duizenden jongeren van de radar zijn verdwenen: "Jongeren met wie de school niet in contact kan komen. Jongeren die al wekenlang geen huiswerk meer maken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

Jongeren die de computer voor de les aanzetten en weer in hun bed kruipen. En jongeren die mogelijk niet eens thuis zijn." Ze is bang dat ze een deel van deze groep voorgoed kwijtraken. Uit analyses blijkt ook dat kwetsbare jongeren vaker aangeven met psychische problemen te kampen dan niet-kwetsbare jongeren en dat ze minder vaak door hun ouders worden geholpen bij het huiswerk. Dat zijn allemaal dingen die in de pandemie aan het gebeuren zijn. Had u hier als VO-raad zicht op tijdens de pandemie?

De heer **Rosenmöller**:

Dat zicht werd steeds beter.

De heer **Poortman**:

Hoe is die ontwikkeling gegaan?

De heer **Rosenmöller**:

Je volgt leerlingen natuurlijk. Er komen signalen vanuit leerlingenorganisaties. We hebben het al over LAKS gehad. Je bent zelf ook op scholen. Als ze beperkt open zijn, wil je ook weten hoe dat gaat. Er komen natuurlijk ook signalen van professionals. In toenemende mate werd duidelijk dat er achterstanden gingen ontstaan. Er waren leerachterstanden die ongelijk verdeeld waren. Er gingen achterstanden ontstaan in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ik heb al iets gezegd over de identiteitsontwikkeling en hoe belangrijk dat is in die fase. Dat is een van de redenen waarom je zou moeten zeggen: de scholen gaan nooit meer dicht; ze blijven altijd aangepast open. Dat is het. We hebben gezien – dat zie je nu natuurlijk ook in de cijfers – dat na corona het aantal leerlingen dat vroegtijdig schooluitval meemaakt, toeneemt. Dat zie je in cijfers met betrekking tot de leerplicht. Er zijn dus tal van indicatoren die maken dat de gedachte "ze gaan minder leren", waar je in eerste instantie aan denkt, verschuift naar "ze lopen een achterstand op in hun mentale ontwikkeling en in het sociaal-emotionele deel van hun ontwikkeling".

De heer **Poortman**:

Hoe heeft deze kennis, die toenam tijdens de pandemie, al dan niet bijgedragen aan een veranderende visie – u heeft daar wel al wat over gezegd, maar nu mag het concreet – in bijvoorbeeld de belangenafweging tussen leerlingen en leraren?

De heer **Rosenmöller**:

Je moet belangenafwegingen maken tussen leerlingen en leraren, tussen het virus en leraren, en tussen het virus en leerlingen. Het is allemaal

---

---

ingewikkeld. Met de toenemende kennis die je op dat terrein hebt of krijgt, word je meer gemotiveerd om het onderwijs op school door te laten gaan. Dat is uiteindelijk het lerende element tijdens de pandemie.

De heer **Poortman**:

Helder. Dit gaat over de korte termijn. U zegt dat u dat als VO-raad ook zag gebeuren. U zag die effecten optreden. Ik citeerde net de Kinderombudsman. Dat kwam uit 2020. Ik zal citeren uit 2021. Dan kijken we naar de langetermijneffecten. Zij schrijft daar: "Ik ben bang dat deze generatie het op allerlei fronten moeilijker gaat krijgen dan andere generaties. Zij hebben zich op een cruciale leeftijd niet op een normale manier kunnen ontwikkelen door sociale isolatie en gebrek aan structuur. Dat kan leiden tot mentale problemen. En hoe eerder je daar in je leven mee te maken krijgt, hoe groter de invloed is op de rest van je leven." Zij maakt zich daar enorme zorgen over. Hoe kijkt u naar de langetermijneffecten van de schoolsluitingen?

De heer **Rosenmöller**:

Die langetermijneffecten zijn er nog. Nu zitten we een paar jaar na de pandemie. Het is volstrekt helder – die signalen krijg ik nu ook nog als ik daarover spreek met scholen – dat de incidentenregistratie direct na de pandemie hoog was. Die ligt nog niet op het niveau van voor de pandemie. Ik kan niet voor elke school spreken, maar dat zijn geluiden die ik ook recent kreeg. Die langetermijneffecten zijn er als het gaat om de leerachterstanden wellicht wat minder dan op het punt van het sociaal-emotionele welzijn. Waarom? In het vmbo is dat wellicht iets minder het geval, want dat is een vierjarige opleiding. Havo is vijf jaar en vwo is zes jaar. Onze leerlingen krijgen vrij veel les, meer dan 1.000 uur. Finland wordt nog weleens als voorbeeld gegeven voor datgene wat goed onderwijs in Europa is. Daar krijgen leerlingen 750 uur les. Het gaat dus niet alleen maar over de hoeveelheid les, maar ook over de kwaliteit van de lessen. In ons curriculum en in de periode dat zij op school zitten, zit wel ruimte. Soms zeggen mensen weleens schertsend: ze gaan naar de bovenbouw en dan beginnen ze weer opnieuw; dan is het in feite herhalen. Ik zeg niet dat het waar is, maar ik geef het even als voorbeeld van de ruimte die er in het onderwijsprogramma zit. Die ruimte zit er wel degelijk voor een deel in om die onderwijsachterstand, die cognitieve achterstand, weer in te lopen. Ik zeg niet dat dat al gebeurd is, want er zijn nog veel onderzoeken die zeggen dat waar het al niet goed ging met leesvaardigheid, het in corona wellicht versterkt is en dat het in ieder geval op dit moment een enorme uitdaging is

---

om op de basisvaardigheden een been bij te trekken. Daar heeft corona natuurlijk geen goed aan gedaan.

Dat alles gezegd hebbende is er ook de sociaal-emotionele ontwikkeling. Aansluitend bij datgene – ik heb niet alles kunnen volgen vanochtend – wat u zegt over mevrouw Kalverboer: dat begrijp ik. Wij delen de zorg over dat sociaal-emotionele welzijn natuurlijk zeer. Het is niet voor niks zo dat scholen, toen het Nationaal Programma Onderwijs in februari 2021 bekend werd gemaakt en dat verder geoperationaliseerd werd in mei, wat toch een beetje als een duveltje uit een doosje kwam ... De maatregelen die de scholen namen en konden nemen ... Dat was een soort van limitatieve lijst van interventies waar je het geld aan kon besteden. Dat was allemaal een beetje ingewikkeld, maar scholen konden er goed mee uit de voeten. Dat was allemaal goed bedoeld. Die hebben dat natuurlijk besteed aan groepsvorming, aan precies het antwoord op de tekortkoming op het gebied van dat sociaal-emotionele welzijn. Er werd weleens schertsend over gedaan, zo van: ze gaan naar de Efteling. Dan weet je eerlijk gezegd niet zoveel van het onderwijs. Dan weet je niet wat een dagje Efteling kan doen voor de groep leerlingen die zo lang verstoken zijn van elkaar, van school et cetera. Een dagje Efteling kan heel waardevol zijn. Het kan een bijdrage zijn, een inhaalslag op het terrein van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ik zeg dat omdat daar nog weleens een beetje badinerend over werd gedaan. Dat is zeer ten onrechte, omdat precies daar een belangrijk deel van die middelen aan is gegeven. Denk aan kampen, sporten en met elkaar bezig zijn, dus alles wat ontbrak in die tijd. Daar werd een belangrijk deel van die NPO-middelen, de middelen van het Nationaal Programma Onderwijs – dat was heel veel geld, namelijk 5,8 miljard voor het funderend onderwijs, dus voor het p.o. en het vo – aan besteed. Ik begrijp dat heel goed. Dat beeld neemt misschien een deel van de gezamenlijke zorg van mevrouw Kalverboer en ondergetekende weg, omdat er een sterk bewustzijn is dat er hard gewerkt moet worden. We zijn er nog niet, maar er moet hard gewerkt blijven worden. De NPO-middelen zijn nu op. Daarom was ons pleidooi in die tijd om een deel daarvan structureel te maken. Dat was toen al ons pleidooi, in het eerste en tweede kwartaal van '21, om ervoor te zorgen dat je kon blijven werken aan het herstel van de sociaal-emotionele tekortkoming die kinderen ervaren.

De heer **Poortman**:

Ligt aan de basis van deze urgentie ook de constatering dat de

---

belangenafwegingen ten tijde van corona te vaak in het nadeel van de scholieren hebben uitgedaakt?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Dat inzicht is er. We zijn blij dat die middelen – dat waren er veel, zoals gezegd – voor vier jaar besteed konden worden. Het voornemen was om dat twee jaar te doen. Dat is allemaal gebeurd, maar die middelen zijn nu op. Het probleem is nog niet voorbij. Er is nog steeds aandacht voor. De zorg dat er wellicht blijvende schade is bij een groep leerlingen, is er onmiskenbaar.

De heer **Poortman**:

Zegt u dan, terugkijkend, dat die schade inherent is? Of had die schade met andere keuzes voorkomen kunnen worden?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, die schade had ... Dan neem ik uw vraag letterlijk, met terugwerkende kracht. Als de scholen open waren gebleven, was die schade natuurlijk veel minder groot geweest of was die er wellicht niet geweest. Als de scholen anders open waren gebleven, was er minder schade geweest. Denk aan cognitieve leerachterstanden, maar ook aan achterstanden die met sociaal-emotioneel welzijn te maken hebben.

De heer **Poortman**:

Keuzes moeten gemaakt worden. Premier Rutte zei hier: er zijn op een bepaald moment geen goede keuzes te maken. Als het gaat om de impact die deze keuzes hebben gehad op scholieren, is de prijs die zij hebben betaald dan te hoog geweest?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, veel te hoog. De prijs is te hoog geweest. We moeten het nooit meer zo doen. Het is verder niet ... Het is allemaal met de kennis van nu, in belangrijke mate. De kennis ontwikkelde zich in die periode. Die hebben we geprobeerd toe te passen. Ik heb alle respect voor iedereen die zich – hoe zeg ik dat netjes? – rot gewerkt heeft om antwoorden te vinden in moeilijke situaties. Er is niks verwijtbaar, maar ik zeg er wel het volgende bij. Die tweede pandemie gaat komen, zeggen wetenschappers, maar we weten niet wanneer. Het wordt verwijtbaar als we de lessen uit deze pandemie niet trekken voor een volgende periode, want dan gaan we willens en wetens schade toebrengen aan een volgende generatie, waar ons land het van moet hebben, op een onverantwoorde manier. Nu kunnen we, en dat is de winst en de blijdschap, vind ik ... Ik bedoel niet alleen maar dat u deze week aan

---

het onderwijs besteedt, maar ook dat er überhaupt – het is misschien wat laat, maar toch – een parlementaire enquête is over deze crisis. Die zet het licht op het onderwijs en op jonge mensen. Het wordt verwijtbaar op het moment dat we niet de goede conclusies trekken voor jonge mensen, of ze nou in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het hoger onderwijs of het middelbaar beroepsonderwijs zitten. Nu weten we het en nu moeten we handelen. Dat kunnen we voorkomen. Zo nooit meer, maar wel: aangepast naar school.

De heer **Poortman**:

Ik heb een vraag in het verlengde hiervan. Dit gaat over de mentale impact, over de impact op leerprestaties van scholieren. Heeft u ook veranderingen gezien met betrekking tot de inhoud van het onderwijs die ingegeven zijn in de coronapandemie?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, ja. Kijk, de inhoud van het onderwijs is een heel belangrijk punt. Enerzijds hebben mensen in het onderwijs – ik heb het over leraren, ondersteunend personeel, al die professionals die de school dragen – alles gedaan om ervan te maken wat je ervan kon maken onder voortdurend wisselende en moeilijke omstandigheden. Dat geldt ook voor degenen die leidinggeven aan de scholen. Wat hier natuurlijk wel opbrak, is het gebrek aan flexibiliteit in het systeem. We hebben het gehad over de diversiteit aan leerlingen en overigens ook over leraren en andere professionals. Die grote mate van diversiteit aan leerlingen wordt eigenlijk onvoldoende bediend door een systeem, een stelsel, dat superkostenefficiënt is, maar waarbij uiteindelijk iedereen door dezelfde hoepel moet springen.

Ik heb weleens een leerling het volgende horen zeggen; dat schiet mij nu te binnen. "Nou, meneer, ik denk niet dat ik later dezelfde kleren draag als mijn collega. Ik denk niet dat ik in dezelfde auto rij als mijn collega. Ik denk ook niet dat ik dezelfde baan heb als mijn collega. Ik denk ook niet dat ik dezelfde vrouw heb als mijn collega," zei die er schertsend bij, "maar waarom hebben we dan wel allemaal hetzelfde onderwijs? Waarom hebben we dat wel?" We hadden een heel gesprek met de minister over dat centraal examen in 2021 en 2022, zo van: breng nou flexibiliteit aan in dat examen; regel dat als je een vak behaald hebt en je het onverhoopt niet zou halen, "behaald" daadwerkelijk "behaald" is. Waarom mag je wel zes, zeven of acht keer je rijbewijs proberen te halen – dat maakt allemaal niemand iets uit; niemand weet dat ook – en zes of zeven keer je zwemdiploma, terwijl je niet zo veel herkansingen krijgt voor het eindexamen? Je krijgt één herkansing

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

en dan is het zakken of slagen. Dan is het alles of niks. Dan moet je alles overdoen, als je onverhoopt zakt. Ik heb het over die flexibiliteit. Het is een systeem van alles of niks.

Er zit geen maatwerk of ruimte in het systeem. Dat geldt ook voor het centraal examen. Het begint om en nabij 10 mei. Het duurt een paar weken. Het is alles of niks. Dat doet geen recht aan de behoefte om maatwerk te hebben in je organisatie en om leerlingen meer te bedienen aan de hand van de talenten die ze hebben, de tekortkomingen die zij hebben of de uitdagingen waarmee ze te maken hebben. Dat is, denk ik, een van de lessen die belangrijk zijn, naast het hele vraagstuk van huisvesting, ventilatie en alles wat daaraan annex is. Misschien hebben we daar nog onvoldoende of geen tijd aan besteed. Dat zijn natuurlijk randvoorwaardelijke zaken die maken dat je minder ingewikkeld – misschien mag je wel zeggen: makkelijker – in een volgende pandemie kúnt zeggen: we gaan de scholen niet meer sluiten; ze blijven aangepast open, want we hebben flexibiliteit in het systeem en de schoolgebouwen zijn niet ... Nu voldoet 93% van de schoolgebouwen niet aan de arboregels. Dat is ook zo'n cijfer waar ik echt van schrik. Denk aan de optimale temperatuur in een klas. Als leerlingen onder de 18 graden of boven de 25 graden les krijgen, gaan hun leerprestaties achteruit. Met één graad verschil creëer je 3,5% leerachterstand. Dat zijn dingen die niet bij iedereen bekend zijn, maar die natuurlijk iets zeggen over hoe belangrijk het is om de huisvesting van scholen op orde te krijgen. Als dat op orde is, wat niet van vandaag op morgen gaat, als daarin geïnvesteerd wordt, meer nog dan nu, en als je een flexibele organisatie hebt, kun je een pandemie beter bestrijden. Dan heb je een flexibele organisatie met een flexibel systeem.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. Helder wat betreft dit punt. Ik heb op dit onderwerp geen vragen meer.

De **voorzitter**:

Ik ook niet. Collega Lammers, heeft u op dit onderwerp nog aanvullingen?

Mevrouw **Lammers**:

Ja, ik heb nog een laatste vraag. U zegt net: zo nooit meer; we moeten nooit meer zo de scholen sluiten. Ik vroeg me even af wat dan precies maakt dat het volgens u nu wel verwijtbaar zou zijn en bijvoorbeeld bij de tweede of de derde scholensluiting niet verwijtbaar was. Toen was er eigenlijk ook al heel veel kennis over de gevolgen die de eerste scholensluiting had op kinderen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

De heer **Rosenmüller**:

Misschien heb ik me verkeerd uitgedrukt. Ik vind het volgende verwijtbaar. Stel dat er een pandemie uitbreekt. Die komt er en zal nooit hetzelfde zijn, want het is altijd anders. Als wij dan niet de goede conclusies trekken uit het rapport dat u in de eerste helft van 2027 of in het eerste kwartaal van 2027 zult presenteren – ik hoop dat wat ik gezegd heb daar onderdeel van uitmaakt – wordt het verwijtbaar. Dan wordt het verwijtbaar, omdat we nu veel meer kennis hebben dan toen. Ik hoop dat de stelling "we gaan scholen niet meer sluiten; ze blijven aangepast open" via uw rapport een onderdeel van het algemene gedachtegoed wordt ter voorbereiding op zo'n mogelijke pandemie. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat als we dat met elkaar vinden, scholen zich daar dan op voorbereiden. Kijk, er is weleens een crisis ...

Mevrouw **Lammers**:

Sorry hoor, ik onderbreek u even. Ik was even benieuwd welke kennis u precies bedoelt die we nu zouden hebben waardoor het in een volgende pandemie ...

De heer **Rosenmüller**:

Nou ja, over de schade die het leerlingen toebrengt.

Mevrouw **Lammers**:

Die hadden we destijds nog niet, zegt u. Dat is nu anders.

De heer **Rosenmüller**:

Nou ja, dat ontwikkelde zich. Dat inzicht ontwikkelde zich, in ieder geval bij mij. Ik bedoel, u ondervraagt mij nu, maar er waren misschien mensen die dat inzicht van meet af aan hadden. Wij hebben natuurlijk geluisterd naar mensen die de vinger legden op niet alleen de cognitieve achterstanden maar ook de sociaal-emotionele, dus dat hele verhaal. Dat hebben we allemaal uitgebreid besproken. Dat speelde ook bij de tweede schoolsluiting al wel een rol. Bij de eerste was dat niet het geval. We hebben ook meer ruimte kunnen bieden na de tweede schoolsluiting, maar daar heb ik voldoende over gezegd. Dat heeft in ons werk ... Wij zouden dat nu óók beter of anders doen, hè. Met de kennis van nu zou ik als voorzitter van de VO-raad ook anders opereren dan toen. Dat is nou eenmaal gewoon reëel. Dat ... Ja.

Mevrouw **Lammers**:

Nee, ik begrijp wat u zegt, maar ik stelde de vraag even omdat we ook wat mensen hebben gesproken die zeiden: maar we wisten eigenlijk bij de eerste

---

scholensluiting al wat de gevolgen zouden zijn voor de leerlingen. Maar ik begrijp u met deze uitleg beter. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan kan collega Lammers direct door naar het volgende onderwerp.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, dank u wel. Het volgende onderwerp is het Nationaal Programma Onderwijs, waar u zonet ook al even aan gerefereerd hebt. Een aantal van mijn vragen zijn dus ook al beantwoord. Toch zijn er nog een paar dingen blijven liggen. Kunt u eens vertellen wat de precieze rol van de VO-raad was in de aanloop naar, of de totstandkoming van dat programma?

De heer **Rosenmöller**:

Ja, dat is wel een curieuze zaak. Er werd natuurlijk in toenemende mate het gesprek gevoerd over: wat betekent het nu dat we achterstanden hebben, zowel op cognitief gebied als op sociaal-emotioneel gebied, en hoe gaan we die inlopen? Het kabinet was bereid om op een aantal terreinen ook de knip te trekken, bijvoorbeeld voor devices en dat soort zaken. Daar hebben we het over gehad. Ook in de Kamer waren er natuurlijk zorgen over de achterstanden die leerlingen opliepen. Er was ook aandacht voor het feit dat dat op een bepaald moment moest worden ingelopen, zeg maar. Dat is natuurlijk wel een situatie van ná de pandemie, omdat je dat ín de pandemie moeilijk kan doen. Je weet ook niet hoelang die pandemie gaat duren. Dat was ook een ingewikkeld element, dat eerlijk gezegd nog niet genoemd is. Het was een ingewikkeld element voor ons bij de besluitvorming van het kabinet over de schoolsluiting en hoe je je daarin moest opstellen: je wist nooit of het een week, twee weken of drie weken zou duren. Dat wist het kabinet natuurlijk ook niet, maar dat was wel een opzichzelfstaand argument om dit in beschouwing te nemen.

Dan terug naar uw vraag. Wij waren niet verrast dat er een Nationaal Programma Onderwijs kwam. Wij waren wel verrast over de hoeveelheid geld. Het was wel heel veel.

Mevrouw **Lammers**:

Maar ...

De heer **Rosenmöller**:

Wij waren betrokken bij het feit dat dat nationale programma er kwam en

---

dat eraan gewerkt werd, maar dat was verder iets wat zich afspeelde in de boezem van het kabinet.

Mevrouw **Lammers**:

Werd de VO-raad dan nog om input gevraagd? Of hoe moet ik dat precies zien?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, nee, ons werd niet om input gevraagd. Ik kan me goed herinneren dat wij werkelijk verrast waren. Ja, we waren aangenaam verrast. Ik heb vandaag ook een keer "onaangenaam verrast" gezegd, dus laat ik ook een keer "aangenaam verrast" zeggen. Wij waren natuurlijk aangenaam verrast door de hoeveelheid geld, door die 5,8 miljard voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Ik heb me ook wel afgevraagd hoe dat nou kwam. Dat is ook nog wel ... U zult daar later deze week wellicht ook nog aandacht aan besteden, dus aan de besluitvorming over dat nationale programma. Wat wij wel wisten, is dat het eraan kwam en dat het ging over het inhalen van achterstanden. De uitwerking zou verder allemaal later komen. We wisten daar dus iets van. We wisten niets van de ordegrrootte van bedragen, en ik heb altijd gedacht ... Kijk, dit besluit van het kabinet kwam, uit mijn hoofd, op 17 december 2021.

Mevrouw **Lammers**:

17 februari.

De heer **Rosenmöller**:

17 februari. Sorry. Ik ben blij dat u mij corrigeert. 17 februari 2021. Dat was een maand voor de Tweede Kamerverkiezingen. Hier moet ook iets politieks gespeeld hebben, in die zin dat er natuurlijk begrijpelijkerwijs grote hoeveelheden geld werden besteed aan het bedrijfsleven en aan de steun voor "de economie" in algemene zin et cetera, bijvoorbeeld als giften of leningen, maar het kabinet natuurlijk kwetsbaar was voor het feit dat er nog geen wezenlijke middelen waren vrijgesteld voor een cruciaal onderdeel van de publieke sector. Dat was aan de vooravond van de verkiezingen natuurlijk wel kwetsbaar voor degenen die de primaire verantwoordelijkheid hadden om hieraan leiding te geven. Ik denk dat dat ...

Mevrouw **Lammers**:

Denkt u dat dat de reden was?

De heer **Rosenmöller**:

Ik denk dat dat de reden was voor de snelle besluitvorming op 17 februari. Ik denk dat het ook de reden was voor de omvang van de bedragen, want het was gewoon veel geld, zoals er ook veel geld naar de private sector ging. Ik word daarin gesterkt door het feit dat het daarna een paar maanden geduurd heeft voordat we aan de uitwerking van dat nationale programma konden beginnen en er aan de voorkant eerlijk gezegd niet veel meer was dan een nationaal programma en een bak geld. Dat heeft ons misschien ook wel een beetje in de problemen gebracht, want waar moest het dan aan besteed worden? Het is natuurlijk veel beter om aan de voorkant duidelijk te maken waar je het aan wilt besteden, anders dan, in algemene termen, aan achterstanden opgelopen tijdens de pandemie. Dat maakt ook de verantwoording, de controle en de transparantie ervan iets makkelijker.

Mevrouw **Lammers**:

Was die dan nu onvoldoende, vond u?

De heer **Rosenmöller**:

Nou, dat was wel een ingewikkeld gesprek, ja, want daar moesten we toen aan beginnen. We wisten hoeveel geld we zouden krijgen, maar er is toen veel gediscussieerd over terechte vragen. Hoe besteden we het? Waar besteden we het aan? Wat is de limitatieve lijst? Hoelang mogen we erover doen? Wat is de verantwoording? Hoe transparant maken we dat allemaal? Het waren al dit soort zeer terechte dingen, maar dat doe je natuurlijk eigenlijk als er geen hele grote druk zit op het moment van besluitvorming, omdat je toch weet dat je het gros van de middelen pas gaat inzetten als de pandemie voorbij is. Het gros van de middelen dus. Dan is het natuurlijk wel beter om dit onderdeel van de besluitvorming te laten zijn en het niet in tweeën te knippen, om het maar voorzichtig uit te drukken.

Mevrouw **Lammers**:

U zei net al een aantal keer: het was heel veel geld. U noemde al even het bedrag van 5,8 miljard. Dat was het deel voor het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs, maar in totaal was het 8,5 miljard.

De heer **Rosenmöller**:

Jaja, ik weet het.

Mevrouw **Lammers**:

Vindt u dat dit bedrag het ook eenvoudiger heeft gemaakt om draagvlak te creëren voor de langdurige scholensluiting?

De heer **Rosenmöller**:

Eh ... Nee ...

Mevrouw **Lammers**:

U zei net dat het vlak voor de verkiezingen was, maar denkt u ook dat hiermee gepoogd is om draagvlak te creëren?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, er is ... Dat zie ik toch niet zo direct met elkaar in verbinding staan. Er is groot geld uitgetrokken vanuit de motivering dat we in een hele moeilijke situatie zaten en dat er onder andere door schoolsluitingen en door beperkte opening achterstanden waren opgelopen. Die moesten opgelost worden, maar het was wel in een periode van ... Nou ja, de rente was nul dus het was bijna gratis geld, en andere sectoren waren daarvoor al rijkelijk bediend. Het was dus ook een antwoord op de kwetsbaarheid in de balans: hoe worden de private en de publieke sector evenwichtig behandeld in zo'n periode? Zo zie ik het.

Mevrouw **Lammers**:

Oké.

De heer **Rosenmöller**:

Het was welkom geld en het is goed besteed. Het is niet altijd makkelijk om je te verantwoorden over wat precies de effecten zijn, want dat is ingewikkeld als het gaat om sociaal-emotioneel welzijn. Met cognitieve ontwikkeling is dat iets makkelijker omdat je daar met gestandaardiseerde toetsen meer evidence, bewijs, op tafel kunt leggen dan bij het thema dat we uitgebreid besproken hebben, het sociaal-emotioneel welzijn. Maar desalniettemin.

Mevrouw **Lammers**:

Oké, dank u wel.

De **voorzitter**:

Collega Poortman, heeft u nog aanvullingen over de NPO-middelen?

De heer **Poortman**:

Die heb ik niet. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan kunt u direct door naar het volgende onderwerp.

De heer **Poortman**:

Dank u wel. We kijken in dit onderzoek ook naar de rol die de Tweede Kamer heeft gespeeld in de pandemie. Ik moet zeggen "tijdens de pandemie". Dat is een groot verschil. Hoe heeft de Tweede Kamer gebruikgemaakt van de VO-raad en de inbreng, de adviezen, die u naar de Kamer heeft gestuurd?

De heer **Rosenmöller**:

Gemiddeld genomen hebben wij, denk ik, geen klagen. Wij vonden oor bij de Kamer als het nodig was. Uw vraag is vanuit het perspectief van de Kamer gesteld. Er was niet heel intensief contact op initiatief van de Kamer of Kamerleden. Dat viel wel mee. Ik bedoel: dat stond niet in verhouding tot het contact dat wij hadden met het departement en de minister.

De heer **Poortman**:

Viel dat dan mee of tegen?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, kwantitatief gezien, feitelijk gezien viel dat dus wel mee.

De heer **Poortman**:

Viel dat u tegen? Zo moet ik het dan vragen.

De heer **Rosenmöller**:

Ehm ... Ja, kijk, de Kamer had natuurlijk ook wel een beetje moeite met haar rol in de weken nadat die pandemie uitbrak. Dus in die periode kon ik dat heel goed begrijpen. Iedereen was natuurlijk zoekende. Iedereen was een beetje in, nou ja, laten we zeggen, paniek, en was op zoek naar zijn of haar koers, zal ik maar zeggen. Dus naarmate de tijd vorderde, maar ook snel, met enkele weken ... Ik kan me herinneren dat er een rondetafelgesprek was, op 28 of 29 april 2020. Dat was dus toch een week of zes na de eerste schoolsluiting, en in die sluitingsperiode, want die duurde tot 2 juni. Wat, denk ik, vaker gebeurde, maar ook weer niet heel vaak, is dat wij initiatief naar de Kamer namen. Af en toe gebeurde het ook – dan bedien je de hele Kamer – dat woordvoerders zich meldden. Daar hadden we dan iemand voor die dat deed, of ik deed het zelf.

De heer **Poortman**:

U zei al ... Toen onderbrak ik u, dus ik geef u graag de gelegenheid om dat af te maken. U zei: er was meer contact met de departementen dan met de Kamer.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, en dat was omdat daar werkelijk een structuur was. Dat was enerzijds het gevolg van het initiatief van de minister, minister Slob, om vanaf dag één een structuur op te bouwen van, laten we zeggen, wat je dan de onderwijspolder zou kunnen noemen: al die organisaties die in die onderwijsketen een verantwoordelijkheid hebben. Dat was dan het basisonderwijs en voorgezet onderwijs samen. Dat was dus best wel af en toe een olopje. Maar dat was aan de vooravond van het OMT, na het OMT, kabinetsbesluiten et cetera. We kwamen dus hartstikke vaak of ... Ja, we kwamen toch vaak bij elkaar. Dan was er natuurlijk daarnaast of daartussendoor gewoon het bilaterale contact – nou afijn, dat zijn al die dingen die we besproken hebben – omdat je natuurlijk vanuit ons perspectief als VO-raad wel wist waar je moest zijn. Dat is ... Als je naar de Kamer gaat, dan moet je nog ... Dan doe je het via de controleur van de regering. Je kan beter bij de regering zelf zijn, want die neemt de besluiten. Dat was dus eigenlijk ook onze strategie, zeg maar.

De heer **Poortman**:

Zegt dat iets over de Tweede Kamer in het algemeen, of was het juist tijdens de pandemie dat u dacht "ik kan beter om de Kamer heen werken"?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, eigenlijk is dat een algemene analyse en een prioriteitstelling, zou je kunnen zeggen, in ons werk: dat je je natuurlijk primair richt op het departement en het kabinet. Want als je daar de slag niet wint, dan is er altijd nog de mogelijkheid om via de Kamer een tweede poging te ondernemen, via het controlerende werk, om te kijken of je "je zin kan krijgen"; dit laatste tussen aanhalingstekens. Dus ja, het is ook simpel: gewoon effectief werken.

De heer **Poortman**:

U zei: aan het begin van de pandemie was het crisis en ook de Tweede Kamer zocht naar haar rol. U had er begrip voor dat er toen wat minder intensief contact was. U zei: dat werd wel wat meer gedurende de pandemie. Had u meer van de Tweede Kamer verwacht richting u als belangenbehartiger?

De heer **Rosenmöller**:

Nee. Neu. Dat had ik niet meer verwacht. Omgekeerd zou je kunnen zeggen: dan zou je het dus wellicht gemist hebben. Dat is helemaal niet een soort van observatie die ik mij uit die periode kan herinneren. Nee. Het was zoals

---

het ging, en dat was dat wij makkelijk contact konden krijgen met degenen met wie we dachten op dat moment contact te moeten hebben. Dat was altijd toch in eerste instantie "departement en minister". Ja, en af en toe was dat de Kamer als je dan bezig was met zelftesten of met vaccinatie of met NPO-middelen, afijn, al die dingen we besproken hebben, zeg maar, als je dacht dat dat nodig was. Ja, zo ging het.

De heer **Poortman**:

U had het net over coalities smeden als optie om bijvoorbeeld voor zo'n vaccinatievолgorde de druk op het kabinet wat op te voeren. Heeft u ook overwogen om dat bijvoorbeeld via de Tweede Kamer te doen, om daar een verbond te vinden?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Zeker. Wij hebben ons op dat punt zeker ... We hebben het gehad over wat we deden naar minister Slob en niet naar de andere ...

De heer **Poortman**:

VWS.

De heer **Rosenmöller**:

... ministers et cetera en de minister-president. We hebben ons in die periode met dit thema zeker gericht tot de Tweede Kamer. Ja.

De heer **Poortman**:

Hoe was de opvolging? De Tweede Kamer is daar ook op ingegaan?

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Kijk, de details, wanneer en hoe precies, weet ik niet. Ik bedoel: de Tweede Kamer is natuurlijk een instituut. Daar zitten allerlei fracties in. De ene is dan meer of minder genegen het pleidooi van je aan te horen of daar iets mee doen. Dus dat is natuurlijk allemaal verschillend per fractie. Maar ja, de conclusie is helder: op dit punt heeft het niet geholpen.

De heer **Poortman**:

Nee, precies. Daarop aansluitend: ik wilde dat gesprek niet overdoen, vandaar dat ik met een aarzeling zat.

De heer **Rosenmöller**:

Oké. Ik zal er ook niks meer over zeggen.

De heer **Poortman**:

Dank voor uw antwoord op dit punt. Ik heb verder geen vragen over dit onderwerp. Dank u.

De **voorzitter**:

Collega Lammers, heeft u op dit onderwerp, de Tweede Kamer, nog aanvullingen?

Mevrouw **Lammers**:

Nee, op dit onderwerp niet.

De **voorzitter**:

Dan kunnen we naar het laatste onderwerp van dit openbare verhoor. Daarvoor geef ik mijn collega, collega Lammers, weer het woord.

Mevrouw **Lammers**:

Dank u wel. Als laatste willen we eigenlijk nog uw afscheid van de VO-raad met u bespreken. Op 1 december 2021 treedt u af als voorzitter van de VO-raad en in een interview met Trouw geeft u aan onderwijs belangrijker te vinden dan de risico's van het virus. Had u, achteraf gezien, iets beter kunnen doen, en zo ja, wat?

De heer **Rosenmöller**:

Met de kennis van toen of de kennis van nu?

Mevrouw **Lammers**:

Nou, met de kennis van toen.

De heer **Rosenmöller**:

Ja, ehm ... In beide gevallen is het overigens "ja", want je kan altijd dingen beter doen. Met de kennis van toen: ehm ... Er zijn momenten geweest dat wij terecht ... Dat was bijvoorbeeld begin 2021 zo. Toen hebben wij bij de tweede schoolsluiting die uitzondering bepleit voor onder andere praktijkleerlingen, examenleerlingen en kwetsbare leerlingen. Die moesten vanaf een bepaald moment ook weer 1,5 meter afstand nemen; dat weet ik nog heel goed. Toen hebben we dat gecommuniceerd. Ik heb toen eigenlijk veel te weinig oog gehad voor de onuitvoerbaarheid van dat besluit.

Ik heb dat toen te weinig met de beslissers in het kabinet besproken. Dus daar kwam toen kritiek op. Die kritiek ging dan eigenlijk over het feit dat onvoldoende duidelijk was wie nou adviseert en wie beslist. Op dat moment

werd door je eigen achterban de terechte, kritiek geuit dat je je te veel vereenzelvigd met de beslisser, zeg maar, en dat je de rollen van adviseur en beslisser onvoldoende uit elkaar haalt. Dat was wel iets, want ik ben, eerlijk gezegd, in mijn toch vrij lange bestuurlijk loopbaan, altijd heel erg van rolvastheid en rolzuiverheid. Ik had dat altijd wel scherp op het netvlies, maar daar heb ik dat niet goed gedaan. Ja, dat geeft dan onnodig onrust, zal ik maar zeggen. Dat is dus een voorbeeld van wat ik beter had kunnen doen en moeten doen.

Mevrouw **Lammers**:

Oké. Dan de uitspraak: "Onderwijs vinden we belangrijker dan de risico's van het virus." Was dat iets wat u toen ook al vond, of is dat iets met de kennis van achteraf?

De heer **Rosenmöller**:

Nou ja, ik zei dat bij dat afscheidsinterview, dus dat vond ik toen. Daarvan hoef ik dus niet te zeggen: dat vind ik met terugwerkende kracht. Dat is natuurlijk ook wel een uitspraak die ... We hebben het niet gehad over die derde schoolsluiting omdat ik, strikt genomen, toen geen voorzitter van de VO-raad meer was; mijn bijstandsverlener, collega Hein van Asseldonk, was dat. Die derde was natuurlijk weliswaar heel kort – dat was een zogenaamde aan de voorkant verlengde kerstvakantie, om 'm zo maar even te noemen – maar die was toch ook wel heel problematisch na twee schoolsluitingen. Toen was wel het besef: de pandemie is nog niet voorbij. Maar dit kan je eigenlijk ook wel lezen als: dit nooit meer.

Mevrouw **Lammers**:

Ja, dus eigenlijk was die derde schoolsluiting volgens u niet meer te verantwoorden, als ik het even zo mag zeggen?

De heer **Rosenmöller**:

Die was wel heel erg problematisch, ja. Hoewel je het niet wist, wat namelijk misschien nog enigszins hielp ... Als je zeker had geweten ... Ja, wat heet "zeker weten" in zo'n periode? Maar wat toen in ieder geval wel meehielp om het op een bepaalde manier te dragen, is dat je kon verwachten dat het maar een week zou duren, dat het een verlengde kerstvakantie was, dat het drie weken zou zijn waarvan twee weken kerstvakantie en dat de leerlingen op maandag 10 januari 2022 weer naar school zouden gaan. Dat bleek ook het geval. Dat is dus natuurlijk van een andere orde dan dat de school, zeg maar, in 2020 dicht was van 16 maart tot 2 juni, of van december 2020 tot 1 maart 2021; dan praten we over maanden en dit was een week.

Desalniettemin was het toch problematisch omdat je niet wist dat het tot een week beperkt zou blijven en we wel zo veel wisten over achterstanden, schade en alles wat daar intussen over gezegd hebben. Daarom kon ik ook zeggen wat ik zei. Dat citaat heeft u genoemd – wat was het? – dus: risico ...

Mevrouw **Lammers**:

Ja. "Onderwijs vinden we belangrijker dan de risico's van het virus."

De heer **Rosenmöller**:

Ja. Kijk, de risico's van het virus waren er voor die leerlingen natuurlijk al bijna niet. Dat wisten we natuurlijk ook wel. Het was op dat moment natuurlijk voor personeel in de meest brede zin van het woord ook anders, omdat het gros daarvan gevaccineerd was en iedereen gevaccineerd kon zijn, zeg maar. De risicoafweging was dus ook anders en daarom kon ik dat ook vol overtuiging zeggen, ja.

Mevrouw **Lammers**:

Dus dat er bijvoorbeeld heel veel mensen gevaccineerd waren, maakte dat die derde scholensluiting heel problematisch was en die tweede niet, zegt u?

De heer **Rosenmöller**:

Die tweede was ook al problematisch – dat heb ik gezegd – en de eerste was onvermijdelijk gegeven de dynamiek en alles wat we daarover gewisseld hebben. Bij de tweede was er natuurlijk nog niet gevaccineerd. Dat wil zeggen: de vaccinatie begon in de loop van de schoolsluiting van begin '21. Bij de eerste was natuurlijk van vaccinatie nog geen sprake. Maar met het feit dat er vaccinatie was – de besmettingen liepen weliswaar op en we gingen toen naar een harde lockdown – betekende de combinatie van alles wat we wisten plus vaccinatie dat je er anders tegen aankeek en dat onderwijs toen belangrijker was dan het risico van het virus.

Mevrouw **Lammers**:

Dan doelt u op de risico's die na die vaccinatie nog bestonden?

De heer **Rosenmöller**:

Exact. Exact, want die risico's hadden een andere betekenis. Die waren minder groot.

Mevrouw **Lammers**:

Exact. Oké, dan begrijp ik het. Dan heb ik nog een laatste vraag. Als u nu terugkijkt als belangenbehartiger van de hele sector, vindt u dan dat de

---

belangen van de leerlingen voldoende zijn behartigd tijdens de hele pandemie?

De heer **Rosenmöller**:

Nee, die zijn niet voldoende behartigd. Dat moeten we een andere keer anders en beter doen. Ik geloof dat dat toch een van kernen is van mijn pleidooi en van de conclusies die ik uit die periode trek. Dat kan goed in combinatie met zo veel mogelijk aandacht voor en bescherming van mensen met een andere leeftijd, de onderwijsprofessionals, want dat moet in balans zijn. Er is namelijk geen onderwijs zonder ondersteunend personeel en leraren. Dat geldt voor al die miljoen leerlingen die voortgezet onderwijs volgen en daar recht op hebben, maar dat moet dus anders. De kern van mijn pleidooi is – dat heb ik gezegd – dat je geen scholen meer gaat sluiten, maar dat je die aangepast openhoudt, in een flexibele organisatie, met een flexibeler afsluitend systeem, dus met meer flexibiliteit in organisatie- en stelselementen. Dat vind ik echt belangrijk om te onderstrepen.

Ten slotte moet dat gebeuren in schoolgebouwen, die de kwaliteit verdienen waar leerlingen recht op hebben, dus een betere kwaliteit. Er zijn fantastische scholen die vorig jaar, vijf jaar of tien jaar geleden opgeleverd zijn, maar aangezien tussen de 60% en 80% van de scholen de luchtkwaliteit niet op orde heeft, hebben we gewoon een heel groot probleem. Ik geef u nog één getal. Ik kwam dat laatst tegen. De kans op een havo/vwo-advies neemt 13% af in groep 8 van het p.o. als de maanden voor de doorstroomtoets de blootstelling aan CO₂ verdubbeld wordt. Dus als je een hogere blootstelling aan CO₂ hebt voor de toets, een verdubbeling, dan heb je 13% minder kans op een havo/vwo-diploma. We weten allemaal hoe vroeg we determineren en hoe belangrijk die advisering is voor de rest van je leven. Dat moeten we heel goed op het netvlies hebben om moderne, aangepaste, goed geventileerde, flexibele schoolgebouwen te hebben, die mede een rol kunnen spelen tijdens een volgende pandemie. We moeten dat op een betere manier doen voor leerlingen.

Mevrouw **Lammers**:

U geeft een heel mooi voorbeeld. Mijn vraag is dan eigenlijk: moet die belangenbehartiging dan bij de VO-raad blijven liggen? Of zou er ook nog een andere instantie moeten zijn die die belangen van de leerlingen moet behartigen als het, zoals in uw voorbeeld, zo belangrijk is?

De heer **Rosenmöller**:

Nou, dat vind ik wel een hele goede vraag. Ik weet niet of het de slotvraag

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.
Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

is, maar ik vind het wel een hele goede vraag, die mij op het volgende brengt. Ik heb, geloof ik, in het begin gezegd: we moeten het samen doen. Dat was toen het ging over de VO-raad, wat dat precies is en welke belangen je behartigt. Kijk, ehm ... Dat wij-gevoel is eigenlijk in die coronapandemie wel versterkt op school en in de keten, maar na zo'n pandemie gaan we ook wel weer verbazingwekkend snel back to normal. Daar kunnen we misschien ook wel, zonder dat er een nieuwe pandemie uitbreekt, nog meer van leren. Het feit dat je het gezamenlijk moet doen als vertegenwoordigers van leraren, als vertegenwoordigers van leerlingen, wij als VO-raad, scholen ... Afijn, iedereen. Dat besef kan, denk ik, sterker. Dat kan in de praktijk ook tot betere resultaten leiden, zeker als je dat ook doet met het kabinet et cetera. De werkwijze van minister Slob heb ik dus altijd een heel goede gevonden.

Nu praten we even over het vo, maar dat geldt natuurlijk ook voor die sectoren. Je hebt het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, mbo, hbo en wo, de universiteiten. Daar wordt samengewerkt. Die samenwerking wordt beter, maar de prikkels in het systeem zijn toch dat je vroeg of laat afgerekend wordt op je belang in je sector. Wij hadden dus best wel ingewikkelde discussies met het hbo en de universiteiten, want zij wilden bij het centraal examen de lat niet verlagen. Dat begrijp ik ook, maar mijn pleidooi is eigenlijk: als je dan toch kijkt naar het hele onderwijs, zie je dat het toch nog steeds te gecompartmenteerd is, in hokjes verdeeld. Dat is natuurlijk op school met vakken en zo. Maar die leerling heeft daar natuurlijk helemaal geen bal aan. Die begint gewoon met 4 jaar bij de kleuters en dan gaat die ...

Mevrouw **Lammers**:

Bij wie moet dan die behartiging van de belangen van de leerling liggen volgens u?

De heer **Rosenmöller**:

Kijk, je ontkomt niet aan deelbelangen. Wij hebben ook een deelbelang, het LAKS heeft een deelbelang et cetera. Ik denk dat we in de pandemie heel goed met elkaar samengewerkt hebben om te kijken: hoe kunnen we hier met elkaar een antwoord op geven? Dat is eigenlijk mijn pleidooi. Ik zou zelf een beetje wegblijven van: wie behartigt welk belang? Ik denk niet dat de VO-raad op dat terrein hoeft te veranderen, en ook niet het LAKS et cetera. Wat nog wel beter kan, is het wij-gevoel creëren of vasthouden, dus het wij-gevoel in de keten, binnen het voortgezet onderwijs en binnen een school. Er was namelijk een ongelofelijk sterk wij-gevoel op 16 maart 2020, toen die

---

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend.

Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd.

---

scholen dichtgingen. Toen hebben ze ongelofelijk veel van elkaar geleerd, hebben ze samen opgetrokken op afstand. Ze zagen elkaar niet, maar het wij-gevoel was enorm sterk. Het onderwijs is in essentie toch iets, laten we zeggen "individueels". Er is een groep van 25 à 30 leerlingen met een leraar ervoor, de deur gaat dicht et cetera. Het is heel spannend als iemand komt kijken naar jouw les. Dat is dan "wij". Dat wordt steeds meer de cultuur van het onderwijs. Dat is hartstikke goed, maar dat wij-gevoel versterken, onder handhaving van wie zorgt voor wiens belang, is iets waar nog veel onderwijswinst in te boeken is, denk ik.

Mevrouw **Lammers**:

Oké, dank u wel.

De **voorzitter**:

Hiermee kunnen we dit onderwerp en ook het openbaar verhoor afronden. Meneer Rosenmöller, dank. Ik verzoek de bode om de getuige en zijn bijstandsverlener naar buiten te leiden.

(De heer Rosenmöller wordt naar buiten geleid door de bode.)

De **voorzitter**:

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van dit openbare verhoor door de parlementaire enquêtecommissie Corona. Het eerstvolgende verhoor vindt aanstaande vrijdagochtend om 10.00 uur plaats met de toenmalig minister voor Primair en Voortgezet onderwijs, de heer Arie Slob. Ik sluit de vergadering.

Sluiting 17.02 uur.